Post Graduate Degree
in Ayurvedic Medicine
Examination Summer 2007

Prospectus No.2007205

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ

SANT GADGE BABA AMRAVATI UNIVERSITY

(FACULTY OF AYURVEDIC MEDICINE)

PROSPECTUS

OF

THE EXAMINATION FOR
THE POST-GRADUATE DEGREE OF
DOCTOR OF MEDICINE/
MASTER OF SURGERY
In Ayurved
Summer, 2007

2006
(Visit us at www.amtuni.com)

Price Rs. /-

PUBLISHED BY

Dr.P.S.Narkhede
REGISTRAR
Sant Gadge Baba
Amravati University
Amravati- 444 602

© "या अभ्यासक्रमिकेतील (Prospectus) कोणताही भाग संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठाच्या पूर्वानुमती शिवाय कोणासही पुनर्मुद्रित किंवा प्रकाशित करता येणार नाही"

© "No part of this prospectus can be reprinted or published without specific permission of Sant Gadge Baba Amravati University."

SANT GADGE BABA AMRAVATI UNIVERSITY

SPECIAL NOTE FOR INFORMATION OF THE STUDENTS

(1) Notwithstanding anything to the contrary, it is notified for general information and guidance of all concerned that a person, who has passed the qualifying examination and is eligible for admission only to the corresponding next higher examination as an ex-student or an external candidate, shall be examined in accordance with the syllabus of such next higher examination in force at the time of such examination in such subjects papers or combination of papers in which students from University Departments or Colleges are to be examined by the University.

(2) Be it known to all the students desirous to take examination/s for which this prospectus has been prescribed should, if found necessary for any other information regarding examinations etc., refer the University Ordinance Booklet the various conditions/provisions pertaining to examination as prescribed in the following Ordinances.

Ordinance No. 1	:	Enrolment of Students.
Ordinance No. 2	:	Admission of Students
Ordinance No. 4	:	National cadet corps
Ordinance No. 6	:	Examinations in General (relevent extracts)
Ordinance No. 18/2001	:	An Ordinance to provide grace marks for passing in a Head of passing and Inprovement of Division (Higher Class) and getting Distinction in the subject and condonation of defficiency of marks in a subject in all the faculties prescribed by the Statute NO.18, Ordinance 2001.
Ordinance No. 9	:	Conduct of Examinations (relevent extracts)
Ordinance No. 10	:	Providing for Exemptions and Compartments
Ordinance No. 19	:	Admission of Candidates to Degrees.
Ordinance No. 109	:	Recording of a change of name of a University student in the records of the University.
Ordinance No. 138	:	For improvement of Division/Grade.
Ordinance No.19/2001	:	An Ordinance for Central Assessment Programme, Scheme of Evaluation and Moderation of answerbooks and preparation of results of the examinations, conducted by the University, Ordinance 2001.

Dr.P.S.Narkhede
Registrar
Sant Gadge Baba Amravati University.

***Ordinance No 36 of 1980**

Examination leading to the Post-Graduate Degree (स्नातकोत्तर पदवी) in the Faculty of Ayurvedic Medicine Ordinance, 1979.

Whereas it is expedient to prepare New Ordinance to provide for the examinations leading to the Post-Graduate Degree in the Faculty of Ayurvedic Medicine for the purposes hereinafter appearing, the Executive/ Council is hereby pleased to make the following Ordinance :

1. The Ordinance may be called 'Examinations leading to the Post-Graduate Degree (स्नातकोत्तर पदवी) in the Faculty of Ayurvedic medicine Ordinance, 1979.
2. This Ordinance shall come into force with effect from the date of its approval by the Executive/Council.
3. This Ordinance shall apply to all the examinations leading to the (स्नातकोत्तर पदवी) Post-Graduate Degree specified below. viz-

(A) Doctor of Medicine/Master of Surgery in Ayurved.

1. Doctor of Medicine in Ayurved (Sharirkriya) (आयुर्वेदवाचस्पती शरीरक्रीया)
2. Doctor of Medicine in Ayurved (Rasashastra & Bhaishajya Kalpana) (आयुर्वेदवाचस्पती रसशास्त्र आणि भेषजी कल्पना)
3. Doctor of Medicine in Ayurved (Kayachikitsa) (आयुर्वेदवाचस्पती कायाचिकित्सा)
4. Master of Surgery in Ayurved (Prasutitantra & Strirog) (आयुर्वेदवाचस्पती प्रसुतीतंत्र आणि स्त्रिरोग)
5. Doctor of Medicine in Ayurved (Vikritividnyan) (आयुर्वेदवाचस्पती विकृती विज्ञान)
6. Doctor of Medicine in Ayurved (Kaumarbhritya) (आयुर्वेदवाचस्पती कौमारभृत्य)
7. Doctor of Medicine in Ayurved (Sharir Rachana) (आयुर्वेदवाचस्पती शरीररचना)
8. Master of Surgery in Ayurved (Shalya Tantra) (आयुर्वेदवाचस्पती शल्यतंत्र)
9. Master of Surgery in Ayurved (Shalakyatantra) (आयुर्वेदवाचस्पती शालक्यतंत्र)
10. Doctor of Medicine in Ayurved (Samhita) (आयुर्वेदवाचस्पती संहीता)
11. Doctor of Medicine in Ayurved (Ayurved Sidhanta & Darshana) (आयुर्वेदवाचस्पती आयुर्वेद सिध्दांत आणि दर्शन)

As Accepted by the Executive Council, dated 25-4-1980. latest amended Vide Ordinance No. 8 of 1991 and 9 of 1998 and 18 of 2002, 20 of 2004 and 25 of 2004..

12. Doctor of Medicine in Ayurved (Dravyagunavidnyan) (आयुर्वेदवाचस्पती द्रव्यगुण विज्ञान)
13. Doctor of Medicine in Ayurved (Manovidnyan & Manasrog) (आयुर्वेदवाचस्पती मनोविज्ञान आणि मानसरोग)
14. Doctor of Medicine in Ayurved (Swasthavrutta) (आयुर्वेद वाचस्पती स्वस्थवृत्त)

(B) Examination leading to the Degree specified in Sub Para (A) of Para-3 held twice a year at such places and on such dates as may be directed by the Academic Council.

4. (a) A Person shall be eligible for registration -

(i) Who has obtained a Degree in Ayurved from a recognised institution under a University or a Statutory Board or recognised by the Central Council of Indian Medicine for the purpose :

OR (ii) Who is a teacher in a Ayurveda College recognised by the University.

(b) Admission to the Post-Graduate Degree Courses in the Faculty of Ayurvedic Medicine shall be in accordance with the provisions made under Ordinance providing for admission to the Post-Graduate Degree/Diploma in the Faculty of Ayurvedic Medicine.

(c) A person who has obtained Post-Graduate Diploma of two years duration in the faculty of Ayurvedic Medicine shall be eligible for registration for the Post-Graduate Degree in the faculty of Ayurvedic Medicine in the subject concerned in which Post-Graduate Diploma has been obtained, by him/her.

(d) A person who has obtained Post-Graduate Diploma of two years duration in the faculty of Ayurvedic Medicine & registered for the Post-Graduate degree (स्नातकोत्तर पदवी) in the faculty of Ayurvedic Medicine shall be given relaxation of first year study & appearing in preliminary examination. Provided, he/she shall have to pass in the paper Research Methodology & Medical Statistics prescribed for the preliminary examination leading to the (स्नातकोत्तर पदवी) Post-Graduate Degree in the faculty of Ayurvedic Medicine after one year studies.

5. The period of regular course of study for the Degree Course under this Ordinance shall be :-

(a) In the case of applicant registered under Sub-Clause (a) of para (4) of Three Years :

(b) there will be house jobs of one year inclusive of three year for those registered under 4 (a) (i) and no house job will be necessary for those registered under 4 (ii).

6. If the application for registration is accepted by the Central Admission Committee, the person so registered shall prosecute, under the approved Supervisor, a regular course of study and research (including Practical Training if any) in a College affiliated for the course of study for the requisite examination for at least the minimum period specified in the Ordinance.

7. (i) Subject to his/her compliance with the provisions of this ordinance and of other Ordinance in force from time to time, an applicant for admission to an examination under this Ordinance shall be eligible there for, if he/she-

(a) has been duly registered;

and (b) Has prosecuited a regular course of study and research for at least the requisite minimum period specified in this Ordinance.

(ii) No person registered for the Degree course shall be eligible for admission to the appropriate examination unless such person works as a full time resident student for the period applicable in his case.

8. Without prejudice to the provisions of Ordinance No.6 relating to the Examinations in General, the provisions of paragraphs 5, 8, 10, 27 and 32 of the said Ordinance shall apply to every Collegiate candidate.

9. The Examination shall consist of :-

(a) A thesis embodying the results of the research work of the candidate;

(b) Written examination comprising of Five papers, at the preliminary examination and Four Papers of the Final Examination each of three hours duration in the subjects specified in the respective appendices A & B to this Ordinance.

(c) Oral, Viva-Voce and Practical Examination.

(d) The preliminary Examinations at the end of academic year after admission.

(e) The Final Examination at the end of Two academic years after passing the preliminary Examination.

10. The Fee for the examination shall be Rs. 500/-.

11. (a) The candidate after admission to pre M.D./pre M.S.Ayurved course should submit within 6 months the synopsis in 6 copies to the University through the College.

(b) The University should communicate to the concerned college within three months from the date of receipt of copies of synopsis.

(c) Synopsis shall be approved or disapproved by the R.R.C.

(d) Synopsis, if disapproved, the student should submit it with necessary changes within one month in 6 copies to the University through college, and

(e) The synopsis submitted should be approved prior to the Pre M.D./Pre M.S. examination of the candidate.

12. A candidate shall submit his thesis through his Supervisor and Head of the College on or before the 1st December or the 1st of July, as the case may be, preceding the Final Written Examination.

13. A candidate whose thesis is not unanimously approved by the examiners shall not be admitted to the final written, Oral and Practical Examination.

Provided that a candidate may, by special permission of the Vice-Chancellor, be permitted to take the examination in remaining parts in case the report on the thesis submitted by him is not received before the commencement of the Final Written examination. In such a case, the result of his examination shall not be declared until the report on his thesis is received.

14. A candidate whose thesis is unanimously approved by the examiner and whose performance at the written examination, viva-voce and Practical Examination is unanimously reported by the examiner to be of sufficient proficiency, shall be declared successful at the examination by the Executive Council.

15. An examinee whose thesis has been approved but who is not successful at the remaining part of the examination shall be eligible for readmission on payment of full fresh fee. The candidate will have to pass as a whole theory and practical in same attempt.

16. The scope of the subjects shall be as indicated in the syllabus.

17. Notwithstanding anything to the contrary in this Ordinance, no person shall be admitted to an examination under this Ordinance, if he has already passed that examination or an equivalent examination of any other Statutory University.

18. Successful examinees shall be awarded a Degree (पदवी) in prescribed form, signed by the Vice-Chancellor.

19. Appendix-A to the Ordinance shall be as appended herewith and appendix-A appended with the main Ordinance shall be Appendix-B.

20. Guideline for Practical Examination for M.D. Preliminary / M.S.Preliminary course shall be as stated in Appendix-C appended with this Ordinance.

SYLLABUS FOR

आयुर्वेदीय स्नातकोत्तर शिक्षणस्य प्रारम्भिक परीक्षायाः पाठ्यविवरणम्

आयुर्वेदीय स्नातकोत्तर पाठ्यक्रमः

प्रारम्भिक परीक्षायाः विवरणम्

Marks-100

१. प्रथम पत्रम् - RESEARCH METHODOLOGY AND MEDICAL STATISTICS

(A) METHODS OF RESEARCH .

1. Aims and objects of research in Ayuurveda, Ancient modern methods of Research. Setting up of a basic research laboratory including Animal House.
2. Principles and methods of fundamental, clinical, drug and literary research, Manuscriptology principles and methods of survey of medical plants.
3. Radio - isotopes and their role in medical research. Radiation and their biological effects.
4. Introduction of specific research instruments like chromatography Spectrometer, Calorimeter, Electrophoresis as appratus and other latest research instruments.

(B) MEDICAL STATISTICS

1. Application of statistical methods to Ayurvedic research, collection, compilation and tabulation of medical statistics, methods of presentation of data, calculation of meen, medican and mode, measurement of variability, standard deviation,standard error, normal probability curve.
2. Concept of regression and co-relation and their interpretation.
3. Tests of significance, t, x^2 and F test and their simple applications.
4. Principle of medical experimentation on variation in experimental design.
5. Vital statistics.

Alochya Granth :

1. Ayurvediya Anusandhan Paddhati - P.V.Sharma
2. Research Methodology - Prof.V.J.Thakar
3. Drug Survey - Mayaram Uniyal

4. Methods in Biostatistics for Medical students - B.K.Mahajan
5. Introduction to Biostatistics - Huldali Bancroll.
6. Practical Problem in Statistics - D.N.Elhance
7. Health Statistics - N.S.N. Rao
8. A short text book of medica D.Statistics by Sir.A.B.Hill
9. Introduction to Clinical Research by William C.Schoffer.
10. A Short text book of Medical Statistics by Sir Austin Broodford Hill Indian Addition.

Syllabus for Practical Research Methodology and

Medical Statistics for M.D.(Ayur.) Prelim.

Total Marks - 100

Experiment :

1. Determination of specific gravity of solid and liquids.
2. Determination of loss on drying
3. Determination of ash value
   a) Water insoluble ash
   b) Acid insoluble ash
   c) Total ash
4. Determination of moisture content
5. Determination of retractive index
6. Determination of optical density
7. Determination of tablet disintegration time
8. Determination of hardness of the tablet
9. Determination of percent solubility
10. Determination of acid value of oil and ghrita
11. Determination of percent acidity
12. Determination of P.H.Value
13. Determination of iodine value of oil and ghrita
14. Determination of ester value of oil ghrita.
15. Determination of Alcohol content of Asava and Arista.

16. Determination of extract value :
17. Determination of extract value.
    a) Water Extract
    b) Ether Extract
    c) Alcohol Extract
18. Separation Techniques
    a) Thin Layer Chromatography (TLC)
    b) Paper Chromatography
19. Determination of saponification value of oils and ghrita
20. Determination of relative viscosity (by ostwald viscometer)
21. Determination of Bitterness value.

Paper 2

विषय : आयुर्वेदस्य मौलिक सिद्धान्ताः ।

विभाग - अ

१. चरकसंहिता - सुश्रुत संहिता - अष्टांगसंग्रयेषु प्रतिपादितानां - सिध्दान्तानां परिचयः । विशेषतः आयुर्वेदस्य आधारभूतसिध्दान्तानांज्ञानम्, षट्पदार्थ, धातुसाम्य, पंचमहाभूत,त्रिदोषसिध्दान्तयोः सविशेष विवेचनात्मकमध्ययनम । सिध्दान्ताना मुपयोगिता विज्ञानिकत्यच लोक पुरुषसाम्यवैसन्यच।

२. कारणकार्यादि वादानां विवेचना, पुरुष संबंन्धि दार्शनिकं आयुर्वेद्यंच सिध्दांतानां तुलनात्मक समन्वयः। मनसः निरूक्तिः, व्युत्पत्तीः स्थान, गुण विषय कर्मादि विवेचना ।

विभाग - ब

३. आयुर्वेदिय दर्शनस्य, वैशिष्ट्यपुस्सरमायुर्वेद शास्त्रे सन्निविष्टानां दार्शनिक सिद्धान्तानाम् समालोचनात्मक मथ्ययनम् । न्याय, वैशेषिक, सांख्य, योग दर्शनानां परिचयः ।

४. आयुर्वेद सम्मत प्रमाणानां विस्तृत अध्यनन । इतरचिकित्साशास्त्रीय सिध्दातानां परिचयस्तुलनात्मकः ।

प्रात्याक्षिक परीक्षा व प्रात्याक्षिक पुस्तिकासाठी अभ्यासक्रम :

१. आयुषप्रमाण ज्ञानम् दीर्घ अल्पमध्यभेदन सु.सू.३५ प्रमाणे - २ व्यक्तीची परीक्षा

२. दशविध परीक्षा पद्धतीप्रमाणे रुग्णपरीक्षणकरून चिकित्सा ठरविणे - २ व्यक्तिंची परीक्षा

३. चरकोत्क प्रशस्त पुरुष परीक्षा च, सू. २१ - २ व्यक्तीची परीक्षा

४. चरक, अष्टांगहदयोत्क, साध्याससाध्यत्वानुसार रुग्ण परीक्षणम् २ व्यक्तीची परीक्षा च.सू.१०अ.सू. ३०, अ.स.सु. २

५. अ.ह्दयोत्क व चरकनुसार अरिष्ट लक्षणानुरुप रुग्णाचे परीक्षण अ.ह्र.शा. २ व्यक्तिची परीक्षा.

आलोच्य ग्रंथ :

१. चरक संहिता चक्रपाणि टीका सहितः ।

२. सुश्रुत संहिता डल्हण टीका, घाणेकर टीका सहितः ।

३. अष्टांग संग्रह ।

४. अष्टांग ह्रदय ।

५. आयुर्वेद दर्शन ।

६. आयुर्वेदीय पदार्थ विज्ञान ।

७. तर्क संग्रह ।

८. सांख्य कारिका ।

९. न्यायदर्शनम् ।

१०. वैषेशिक दर्शन ।

११. पातंजल योगदर्शनम् । आदि आलोच्य ग्रंथः ।

Paper III (रचनाक्रिया)

शारिरस्य मौलिकसिद्धान्त

विभाग-अ (शरीर रचना)

१. सृष्टी उत्पत्ती क्रम सिद्धांत - क्रिया

२. शरिरस्य पांचभौतीकत्व व सुक्ष्मत्व - क्रिया

३. त्रिगुण (सत्व, रज, तम) सिध्दान्त - क्रिया

४. परीमाण सिध्दांत - क्रिया

५. अभिविकृती शारिरम्

६. गर्भविज्ञान - शुक्र, आर्तव, मासानुमासीक वृद्धी

७. अस्थि व संधी विज्ञान (शल्य तंत्रस्य महत्व)

८.	किनाम कोष्ठम् ? - कोष्ठस्य सविस्तरवर्णनम् (आधुनिकप्राचीन मतानुसारेण)

९.	मर्म प्रकाराः तेषांलक्षणानि - तेषांशल्यतंत्रीय महत्वम्

१०.	सिरा-धमनी-स्त्रोतस्-स्नायु विज्ञानम्

११.	उत्तमांगीय शारिरम्

१२.	पंचज्ञानेद्रिय विज्ञानम्

संदर्भ ग्रंथ :-

१)	चरक सुश्रूत वाग्गट

२)	लघूत्रयी

३)	Anatomy (Gray)

४)	PRACTICAL ANATOMY (CUNNIGHUM)

५)	प्रत्यक्ष शरीरम

६)	अभिनव शरीरम - दामोदर शर्मा गौड

७)	बृहच्छारिरम - बारीयर

८)	शिवसंहीता

९)	शारदा तिलक

१०)	मर्म विज्ञान - गौड

११)	भृण विज्ञान - थत्ते

१२)	एब्रीयोलॉजी - सौडर्स

१३)	एब्रीयोलॉजी - दत्ता

१४)	एनॉटॉमी - शहाना

१५)	सर्जीकल अनॉटॉमी - मॅरीजर

१६)	शरीर रचना विज्ञान (महा.वि.ग्र.नि.म.-पुरोहीत)

विभाग - ब

शरीरक्रीया विज्ञानम् :

१)	शरीर शब्दस्य व्याख्या, शरीरस्य पर्यायवाचक शब्दानां परीचयः ।

२)	शरीर चेतनाधीष्ठान भुत पंचमहाभुविकार समदायात्मक समयोगवाटी ।

३)	चेतना चेतनाधातुरप्येकं स्मृतः पुरुषसंजकः ।

४)	पाच भौतिक सिद्धान्तः ।

५)	क्रियापदस्य व्याख्या ।

६)	दोषधातु मल मुलम् ही शरीरम् ।

७)	त्रिगुणसिध्दान्तः त्रिगुण त्रिदोषणां पारम्पारिक संबंध ।

८)	लोक पुरुषसाम्य।

९)	मन मनोवह त्रोतसज्ञानं मनसा गुंण कर्माणि वर्णनम् ।

१०)	त्रिदोषानां सविस्तर ज्ञानम् ।

११)	धातु उपधातु उत्पत्ती निरूष्मि सामान्य परिचयः स्वरुप गुण कर्मच सविस्तर वर्णनम।

१२)	देह प्रकृती निर्माण भेदाश्च विविध प्रकृती पुरुषांना लक्षणानी अनुककत्वमच । प्रकृती परिक्षणम्य महत्वं ।

१३)	षट क्रिया काल वर्णनम् ।

१४)	दोषाणां विकारकारीत्व दोष धातू मलांना वृध्दीक्षयच लक्षणानिच ।

१५)	शरीरस्य पचनकार्य सविस्तर वर्णनं ।

१६)	कोष्ठांगाना ह्रदय - यकृत - प्लीहा आदि अवयवांना क्रिया विवेचनं (प्राच्यनव्यमत समन्वय) ।

१७)	प्राच्य नव्य मतानुसारेण ज्ञानेंद्रिय विज्ञानम् ।

१८)	अंतस्थावि ग्रंथीना अंग्ररसास्तेषा शरीरवयवेषु प्रभावः। ग्रंथीना नामस्वरुप स्थान कर्म स्त्रावादिनां विशेष ज्ञानम ।

१९)	स्वतंत्र परतंत्र नाडी संस्थानस्य वर्णनम् विविध संज्ञा चेष्टा क्षेत्रानाम् ज्ञानम इडा पिंगला सुषुम्ना एवच षटचक्र निरुपणम् ।

२०)	रससंवहनव्यान वायुसंबंध वर्णन ।

२१)	शारंगधरोक्त श्वसन सविस्तर वर्णनम् ।

२२)	शुक्र धातु वर्णन उत्पत्ती : स्थानम् शुक्रवह स्त्रोतसा वृषणयोः क्रीया वर्णनम तस्यस्वरुपा लक्षणनम पुरूषस्य लक्षणम् ।

२३)	ओजस्वरुपम भेदप्रमाणम कार्यम महत्वंच तस्य स्थानम् ओज बलयोच्च वर्णनम् व्याधिक्षमता वर्णनम ।

संदर्भग्रंथ :

१)	चरक सुश्रूत वाग्भट्टादिनामूगयोगीना अंशाः

२)	आयुर्वेदिय क्रिया शारीर	-	रणजीतराय
३)	देहधात्वग्नी परीचय	-	श्री द्वारकानाथ
४)	कायचिकित्सा परिचय	-	श्री द्वारकानाथ
५)	प्राकृत अग्निविज्ञान	-	निरंजन देव
६)	प्राकृतदोष विज्ञान आचार्य	-	निरंजन देव
७)	शरिर क्रीया विज्ञान	-	शिवचरण ध्यानी
८)	शरीरक्रीया विज्ञानस्य	-	आधुनिका ग्रंथाः
9)	Human Physiology	-	Chaterjee
10)	Text Book of Physiology	-	Gyton
11)	Practical Physiology	-	Ghai & others
१२)	दोषधातु मलविज्ञान	-	गो.आ.फडके
१३)	दोषधातुमल विज्ञान	-	शं.ग.वर्तक
१४)	पुरुष विचय	-	ठाकर

PAPER - IV

द्रव्यगुण - रसशास्त्रयोः मौलिक सिद्धान्तः

विभाग-अ

द्रव्यगुण विज्ञान १.

१. नामरुपविज्ञानम् - द्रव्याणा नामज्ञानस्यमहत्वम् वेदेषु औषधीनां नामरुपज्ञानस्य बिजम। औषधीनामं विविधताप्रकरणा, तन्नाम्नां पर्यायाणां चप्रापपत्तिक वर्गीकृत विवेचनम् नामरूपज्ञानस्य प्रयोजन, औषधीनां स्थुलकृतिविचरणं सुक्ष्मरचनाविवरणां। उपयुक्तयत्रोप्रकरणांनां परिचयः कार्यपध्दतिज्ञानं च।

२. गुणकर्मविज्ञानम् - मौलिक सिध्दांताना रचगुणवीर्याविपाकदिनां विवेचनम् औषधद्रव्याणां/आहार द्रव्याणांच गुणकर्मज्ञानम विधीज्ञानाधारीतम । गुणकर्मज्ञानस्य नव्या विधीनामुपकरणनबाणां च परिचयः कार्यपद्धतीविज्ञानं च।

३. प्रयोगविज्ञानम् औषधयोगविज्ञानम् च्य : औषधद्रव्याणां आहारद्रव्याणां व विविधामयेषु संप्राप्तिमुलकं संयुक्तिकं प्रयोगज्ञानम् प्रसिदौषधयोगानां विवरणात्मक संयुक्तिकं च प्रयोगज्ञानं, कर्मक्षेत्रनिरुपणं च, द्रव्य संयोग विरोध-मात्रा - अनुपानादीना भावानां विचारः ।

४. निघण्टोःस्वरुपं विकासक्रमश्च : द्रव्यगुणवाङ्मयस्येति वृत्तात्मकः परिचय धन्वतरि-राजनिघण्टू प्रभाव समस्त निघण्टूग्रंथानां तेषां कर्तनाम काल-निर्धारणपुरस्यर परिचयः ।

PAPER IV

द्रव्यगुण - रसशास्त्रयोः मौलिक सिद्धांत

१. द्रव्य विचार - व्याख्या पाचभौतिकतत्व वर्गीकरण गुणतः कर्मतः ।

२. रसविचार ।

३. विर्यविचार ।

४. विपाक विचार ।

५. प्रभाव विचार - चरकाक्त चतुर्पभावाना अभ्यासः ।

६. शारंगधरोक्त कर्म विचार ।

द्रवस्य देह भाव संबंध तथा दव्यस्य कार्यमुक्ता द्रव्य अनुसंधान परिचय ।
द्रव्याणाम दोष धातू नाम स्त्रोतसादि संबंधी कार्मुकता ।
रसायनस्यविशिष्ट कर्मविशेषः
व्याधीचिकित्साहेतू द्रव्यविचार ।

१. शोधन द्रव्य तथा तान कर्माणि ।

२. शमन द्रव्याणि तथा तान कर्मणि ।

३. विशिष्ट व्याधी प्रात्यानिक द्रव्याणि ।

मात्रा अनुपान भेषज्य सेवनस्य महत्वम् ।

१. रसद्रव्याणाम् वर्गीकरणम वर्गीकरणस्य व्यावहारीक महत्वम् ।

धातुपधातु रत्नोपरत्न विषोपविषाणाम् परिचयात्मक ज्ञानम् ।

२. रसद्रव्यानाम् शोधन मारणस्य महत्वम् अशुद्धद्रव्यानाम् सेवने उत्पन्न लक्षण परिचय तथा तदनिवारणोपायः ।

३. भेषज्य कल्पनाया आधारभूत सिध्दांतः विविध कल्पना सवीर्यतविधिः तथा औषध कल्पनाम् संरक्षण विधीः ।

४. पंचविधकषाय कल्पना स्नेहसिद्धि, संधानकल्पना रसक्रिया अवलेह, पाककल्पना, लेप, उपनाहादि बाह्य प्रयोगेषु उपयुक्त कल्पनाः व्यावहारिक महत्वम् ।

Dravya guna Rasa shastra Practical Syllabus

प्रथम वर्ष एम.डी. द्रव्यगुण रसशास्त्रस्य प्रात्यिक्षक परिक्षा अभ्यासक्रम

अ. द्रव्यगुण पंचाशत द्रव्याणाम् संग्रह (हर्बेरियम) ।

किमपि प्रनिगगोल्थ द्रव्याणाम् संग्रह तथा तस्य परिचयात्मक वर्णनः।

भैषज्य कल्पनादश प्रात्याक्षिकाणि :-

१. पंचविधकषाय कल्पना निर्माण ।

२. पुटपाक, रसक्रिया, अवलेह ।

३. क्षीरपाक, स्नेहपाक ।

४. लेप, उपनाह, मलहर ।

५. ववागू, यूष, प्रमथ्या, लाक्षारस ।

आ. रसशास्त्र - दशप्रात्याक्षिकाणि।

१. शोधन - रस, महारस, उपरस, साधारण रसाणि ।

२. शोधन-धातु उपधातु, व विष उपविषम च ।

३. मारण-शंख, शुक्ति वराटिका ।

४. रसपर्पटी, श्वेत पर्पटी निर्माण च ।

५. कज्जली, मुग्धरस निर्माणम् ।

आलोच्यग्रंथ :

१) रसेंद्र चिंतामणी

२) पारदविज्ञानियम - वासुदेव द्विवेदी

३) रसरत्नसमुच्चय

4) Text Book of Pharmacognosy - Trease & Evans.

5) Pharmacognosy of Ayurvedic drugs - Narayan Iyer.

6) Drugs & Cosmetics Act & Rules - Govt. of India

7) Pharmaceutical Chemistry - M.L.Schraf

आलोच्च ग्रन्था :-

१) ऋग्वेदस्य औषधिसुक्त सायणभाष्यसहित्

२) चरकसुश्रुतवाग्भटा दीनामुपयोगितो अंशाः ।

३) द्रव्यगुणविज्ञानम् - यादवजी भिकमजी आचार्य

४) द्रव्यगुणविज्ञाननम् - आचार्य प्रियवत शर्मा

५) औषधगुण विज्ञानम - पं. विश्वनाथ द्विवेदी

६) क्रियात्मक औषधि परिचय विज्ञानम् - पं.विश्वनाथ द्विवेदी

७) धन्वन्तरि निघन्टुः राजनिघण्टुसंहिता

८) शारंगधर संहिता

९) योगरत्नाकर

१०) औषधगुण कर्मशास्त्र - पं. गंगाधर शास्त्री गुणे

11) Text Book of Pharmacology - Wallis

12) Pharmacological basis of Therapeutics - Goodman & Gilman

13) Text Book of Pharmacology - by Sataskar & Bhandarkar

14) Alopathic materia-medica - by Shivdayal Gupta

*****

Paper V (optional)

प्रारम्भिक पदव्युत्तर परिक्षा

निदानचिकित्सायोः मौलिक सिद्धान्तः अभ्यासक्रमः ।

रोगविज्ञानम् तथा विकृतिविज्ञानम्

विभाग-अ

१. विकृतिविज्ञानस्य महत्वम् तथा दोषधातूमलानां विकृति स्वरुपं विचार निरुपणः तथा प्रयोग शालेय सकल परीक्षा विधिश्च ।

२. स्रोतोविज्ञाननीय तथा स्रोतोवैगुण्य निरुपणम् ।

३. व्याधीः परिभाषा, तथा निरुपणम् व्याधी अवस्था, व्याधीक्षमत्व, व्याधीघटक, व्याधीमार्ग इत्यादिनां परिचयः ।

४. रोग परीक्षा उद्दीष्ट तथा क्रियाशारीरात्मक-रचनाशारीरात्मक विकृति विनिश्चय आवश्यकता विवरणम् ।

५. जनपदोध्वसविषये रोगोत्पत्ती कार्यकारनभाव विवेचनम् ।

६. निदानपंचक्रस्य महत्वं व्याधीज्ञानोपायाः तथा उपद्रव, अरिष्ट, साध्यासाध्यविचाराः, उदर्क तथा रोगमार्ग च व्यवच्छेदक रोगनिदानं इत्यादिनां विवरणम् ।

७. रोग परीक्षाविधी द्विविध, त्रिवीध चतुर्विध षडविध, अष्टविध दशविध इत्यादिनां सविस्तरंवर्णनंच ।

८. जीवाणु विज्ञान व्याधि प्रतिकार तथा विकृति विज्ञान कर् शरीरभाव संकल्पना विवेचनम् ।

९. प्राचिन अर्वाचिन नैदानिक पध्दतीनां तुलनात्मकः परिचयः तथा मुलभूत तत्वनिरुपणम्।

१०. आधुनिक प्रचलितानां रोगनिदान पध्दतीनां प्रयोक्त साधनानां यन्त्राणआं उपकरणानां परिचयम्प्रयोग विश्वेश्च परिबोधः हृदय परीक्षण क्ष किरमादि विधीना सम्यक् ज्ञानम् निरुपमण् ।

'विभाग - ब'

१. कायाचिकित्सायाः सामान्यविशिष्ट सिध्दान्तानां व्यावहारीक प्रयोगसहितः सविशेष परिचयः ।

२. विकृतदोषदूष्यचिकित्सासिद्धान्ताः त । दोषाणाम् अन्योन्यावरणत्वम् तोषां चिकित्सा सिध्दान्ताः।

३. दोषाणासंसर्गसन्निपात विचारः चिकित्सा सिध्दान्ता च । स्त्रोतोदुष्टीजनित विकारयोः चिकित्सा सिध्दान्ताः । क्षीणवृध्ददोषयोः चिकित्सासिध्दान्ताः । विविध रोगोणां रोगवर्गाणां च चिकित्साक्रमः

४. द्विविधोपक्रम सन्तर्पण अपतर्पणे द्विविधोपक्रम - षड् विधक्रियाकालोपक्रम - प्रभृती चिकित्सा सिध्दान्तानां व्यावहारीक ज्ञानम् । पंचकर्माविधानां पूर्वपश्चात्कर्मसहितं व्यावहारिकं ज्ञानम् ।

प्रात्याक्षिक - अ

प्रारम्भिक पदव्युत्तर परिक्षा - निदानचिकित्सायोः मौलिक सिद्धान्तम् ।

प्रात्याक्षिक अभ्यासक्रम

१. दैनंदिन रोगी परीक्षाविधिंना एवा परीक्ष्यभावनां अध्ययनम तथा रोगज्ञानोपायाम् पंच निदानादि अध्ययनम् । चिकीत्सालयीन कार्यपुस्तीका सादरीकरणम् विंशानि रूग्णानां सविस्तर इतिवृत्तम्। दशरुग्णानां संक्षेपमः इतिवृत्तम्।

२. पुरीष, मुत्र, निष्ठीवत, रक्त तथा उत्सृष्ट - उपसृष्ट शरीरजभावानाम् प्रयोगशालेय परीक्षण पद्धती ज्ञानम् तथा निष्कर्ष ज्ञानम् ।

प्रयोगशालेय कार्यपुस्तिका सादरीकरणम् -

प्रात्याक्षिक - ब

चिकित्सालयीन रुग्णापचारसहित विधिनाम् व्यावहारिक ज्ञानम् । न्युनतम् पंचर्विशती रुग्ण इतिवृत्त पत्रकेणसह प्रस्तुति आवश्यकम् ।

आतुरालयस्य बाह्यर्विभागे अंतर्विभागे विकृति विज्ञान विभागंच धातुगतपरीक्षायां रोगी रोग परीक्षायाश्च सविशेषं व्यावहारिक ज्ञानम् ।

प्रात्यक्षिक परीक्षा पध्दति विवरणम्।

१) प्रयोग तथा रूग्णपरीक्षापत्रक Ex. & Case Taking

२) यंत्र तथा वस्तुपरिचय Spoting

३) मौखीक Oral Viva Voice

आलोच्य ग्रन्था :-

१. चरकसुश्रूतवाग्भटमुप्रमिनों शाः ।

२. चक्रदत्तः ।

३. माधवनिदानम् - मधुकोषव्याख्यायाः साविशेषविवेचनलहितम् । विद्याधर शुक्ल

४. सिध्दान्त निदानम् - कविराज गणनाथसेनजी ।

५. आयुर्वेदाय व्याधीविषतम् - यादवजी विक्रमजी आचार्य

६. रोगरोगोपरीक्षा विधिः - आचार्य प्रियव्रत शर्मा

७. कायाचिकित्सा - रामदास पाठक ।

८. चिकित्सादर्श - पं. राजेश्वरदत्त शास्त्री

९. कर्मजभवयाधि चिकित्सा - पं.केशवदेव शास्त्री

१०. पंचकर्म विज्ञानम् - हरिदास श्रीधर कस्तुरे

11. Hutchison's Clinical Methods

आयुर्वेद वाचस्पति

Paper-V-D (optional)

गुणांक : १००

शल्यशालाक्ययोः - मौलिक सिद्धान्तः

विभाग-अ

१. शल्यतंत्र्यस्य परिभाषा

Concept of Shalyatantra

२. शल्यचिकित्सा तत्वानि यथा शल्यव्याधी भेषज, पंचकर्म, अनुशस्त्र एवम् शल्यकार्यादि विविध चिकित्सासिध्दांत विचार ।

Principles regarding Shalya Tantra diseases treatment such as medicinal, Panchakarma, Anushastra (para surgical), surgical and other treatments.

3. यंत्र शस्त्रानी सिध्दान्तः । अत्याधुनिक यंत्र शस्त्रानि च ।

Principles regarding Yantra Shastra Ayurveda and modern.

४. यंत्रशस्त्र पावनकर्म सिधान्तः यथा अग्नितप्तेन-शस्त्रेन... एवं आधुनिक तंत्रेनं ।

Principles regarding sterlization of yantra shastra, linen etc. ayurveda and Modern.

५. अष्टविध शस्त्रकर्म सिध्दान्तः ।

Principles regarding Astavidh Shastra Karma.

६. सुयोग्य आदर्श शत्रकर्मग्रह, रुग्णकक्ष, यंत्रशस्त्र, संभारादि सिध्दान्तः ।

Principles regarding Ideal operation theatre.

७. सामान्य संमोहन सिद्धान्तः आयुर्वेद एवमं प्रचलित ।

General Principles regarding Anaesthesia, Ayurvedic & modern.

८. शल्यतंत्रसंबंधे मर्मसिध्दान्त ।

Principles regarding marmas pertaining to shalya tantra.

९. सिरागत, अस्थिगतादि, अमृतजल, रक्त, औषधि पुरण सिध्दान्तः ।

Principles pertaining to Intra venous fluids blood, transfusion, medication etc.

१०. आहार विहार पथ्यापथ्य सिद्धान्तः ।

Principles pertaining to defenctics and exercise.

११. आत्याधिक चिकित्सा सिध्दान्तः ।

Principles of emergency treatment

१२. रुग्णसंबंध व्यवहार सिद्धान्तः ।

Ethical principles regarding Doctor-Patient relationship.

१३. शल्यतंत्रयोहो प्रशिक्षण - योग्य विधि सिध्दान्तः ।

Principles pertaining to surgical training.

१४. विविध परीक्षण विधी सिध्दान्तः ।

Principles regarding different investigation.

१५. संधानविधी यथा त्वचासंधान, अस्थिसंधान अवयव रोपनादि सिध्दान्तः

Principles pertaining to skin grafting, bone grafting, grafting organ, transplantation etc. Tissue maching etc.

१६. कृत्रिमांग आरोपण सिद्धान्तः

Principles pertaining to Prosthetics.

१७. विविधशल्याव्याधि सिद्धान्तानि यथा अश्मरी, भग्न आदी

Principles pertaining to different surgical diseases like urinary calculus Bone fractures, etc.

१८. प्रनष्टशल्य सिद्धांतः ।

Principles pertaining to invisible Impected foreign bodies.

१९. अनुसंधान सिद्धान्त ।

Principles regarding Anusandhan.

'विभाग-ब'

१. शालाक्यतंत्रस्य परिभाषा ।

Concept of Shalakya tantra.

२. शालाक्यचिकित्सा तत्वानि यथा शालाक्य व्याधि भेषज पंचकर्म, अनुशल्य एवमं शल्यकर्मादि विविध चिकित्सा सिद्धान्त विचार ।

Principles regarding shalakya tantra diseases treatment such as medical Panchakani, Anushastra (Para Surgical) surgical and other treatments.

३. यंत्रशस्त्रानि सिध्दान्तः । आयुर्वेदिक एवमं आधुनिक ।

Principles regarding Yantra Shastra, Ayurvedic and modern.

४. यंत्रशास्त्र पावनकर्म सिद्धान्तः यथा अग्नितप्तेन शस्त्रेन ..... आयुर्वेदिक एवमं आधुनिक ।

Principles regarding Sterilisation of Yantra, Shastra Linen etc. Ayurvedic and Modern.

५. अष्टविध शस्त्रकर्म सिध्दान्तः ।

Principles regarding Ashtavidh, Shastrakarmana.

६. सुयोग्य आदर्श शत्रकर्मगृह, रुग्णकक्ष यंत्रशस्त्र संभारादी सिद्धान्तः । आयुर्वेदिक एवमं आधुनिक ।

Principles regarding ideal operation theatre (Ayurvedic and modern).

७. सामान्य संमोहन सिध्दान्तानि आयुर्वेदिक एवमं आधुनिक ।

General principles regarding anaesthesia, Ayurvedic and modern.

८. शालाक्य संबंधे मर्मसिध्दान्तः ।

Principles regarding marmas pertaining to shalakya yantra.

९. सिरागत अस्थिगतादि अमृतजल, रक्त, औषधि आदी पुरण सिध्दान्तः ।

Principles pertaining to intravenus fluids, blood transfusion medication etc.

१०. आहार विहार पथ्यापथ्य सिध्दान्तः ।

Principles pertaining to dietetics and exercise (Kamasa yasa)

११. आत्याधिक चिकित्सा सिध्दान्तः ।

Principles of emergency treatment.

१२. रुग्णसंबंधे व्यवहार सिध्दान्तः ।

Ethical principle regarding Doctor-Patient relationship.

१३. शालाक्यप्रशिक्षण योग्य विधी सिध्दान्तः ।

Principles pertaining to surgical training.

१४. विविध परिक्षणविधी सिध्दान्तः ।

Principles regarding different investigation.

१५. संधान कर्मसिध्दांतः । नासासंधान, कर्णपालीसंधान.

Principles pertaining grafting e.g., Auro plasty, Rhino Plasty, Kerato Plasti etc.

१६. कृत्रिमांग आरोपण सिध्दान्तः ।

Principles pertaining to prosthetics.

१७. विविध शालाक्यव्याधी शस्त्रकर्म सिध्दांतानी यथा, लिंगनाश अंजननामीका आयुर्वेदिक एवंम आधुनिक ।

Principles pertaining to different surgical diseases like catractsty, in Ayurved & modern.

१८. नेत्रदान सिध्दान्तः ।

Principles of eye Donation.

१९. दंतविज्ञान सिध्दान्तः ।

Principles of Dentistry.

२०. प्रकाश परावर्तन सिध्दान्तः । उपनेत्रविज्ञान सिध्दान्तः ।

Principles of refraction.

आलोच्य ग्रन्थाः :-

१) चरकसुश्रूत वाग्भटादिनामुपयोगीनो अंशः।

2) Bailey & Loveis short Practice of surgery

3) Methods of surgical Research - K.N.Udupa

4) Scientific basis of surgery - Irvine

5) Text Book of Operative surgery - Farguhasen

6) System of Opthalmology - Duke & Elder

7) Diseases of Nose, Throat & Ear - Ballanger

*****

Paper V - C

चिकित्साविज्ञानस्याधारभूतः प्रायोगिक सिध्दान्ताः

<u>Paper V - Branch wise (A)</u> **(Optional)** — **Dravya Guna, Rasa Shastra, Bhaishajya Kalpana**

कायाचिकित्सा

प्रथमो विभाग :-

१. कायचिकित्सायाः सामान्यविशिष्ट सिध्दान्तानां व्यावहारिक प्रयोगसहितः सविशेषः परीचयः ।

२. दोषवृद्धिक्षयप्रकोपः, दूष्य वृद्धिक्षयवृद्धि लक्षणानि, दोषाणाम् आवरण लक्षणानि, स्त्रोतोदुष्टी लक्षणानि, तेषां आधारभूत चिकित्सा सिद्धान्ताः ।

३. द्विविध, षडविध उपक्रम - षडविधाक्रियाकालउपक्रमप्रभ्रति चिकित्सा सिध्दान्तानां व्यवहारिक ज्ञानम् ।

४. विविध रोगाणां यथा ज्वर-रक्तपित-यक्ष्मा-प्रमेह-मधुमेह-शोथ-उदररोग-उदरशूल-पाण्डूरोग-कामला-श्वास-कास-हिचका-अतिसार-प्रवाहिका-ग्रहिणीरोग-छंर्दि-आम्लपित्त प्रभृतिनां विशेष व्यवहारीक ज्ञानम् ।

द्वितीयो विभाग :-

१. मानसदोष एवं रोगाणाम् सम्पूर्णज्ञानसंहितं चिकित्सा सिध्दान्तः ।

२. आमवात-वातरक्त-वातव्याधिनाम् ज्ञानम् । आधारभूत चिकित्सासिध्दांतः ।

३. विविधरोगाणां पंचकर्मविधिणां पूर्व - पश्चात् कर्म संहितं व्यवहारिकं ज्ञानम् ।

४. रसायनवाजीकरणविषये व्यावहारिक ज्ञानम् ।

५. विविध अत्यायिकं रोगाणाम् - अवस्थानाम् चिकित्सा सिध्दांतः ।

प्रात्याक्षिक -

चिकित्सालयीन रुग्णोपंचारिय विधीनाम् व्यावहारिक ज्ञानम् । न्यूनतमम् पंचविषती रुग्ण इतिहास पत्रकेसह प्रस्तुति आवश्यकम् ।

आतुरालयस्य बहिर्विभागे, अन्तर्विभागे, विकृति विज्ञानविभागे च धातुपरीक्षाया रोगीरोगपरीक्षायाश्च सविशेषं व्यवहारिक ज्ञानम् ।

आलोच्च ग्रंथ :-

१. चरकसुश्रूतवाग्भटानामुपयोगिनां अंशः ।

२. चक्रदत्तः ।

३. कायचिकित्साः - रामरक्ष पाठक ।

४. चिकित्सादर्भ - पं. राजेश्र्वरदत्त शास्त्री ।

५. कर्मजभव्याधि चिकित्सा - पं.केशवदेव शास्त्री ।

६. पंचकर्मविज्ञानम् - हरिदास श्रीधर कस्तुरे ।

*****

Paper V - B

M.D.(Ayu.) Ist Year (Optional)

Paper V - Optional

Prasutitantra

Prasuti - StreeRoga - Kaumarbhritya Moulik Siddhanta

Optional - Kaumarbhritya, Prasuti Tantra, Stree Rog

स्त्रीरोग

विभाग-अ

- व्याख्या व्याप्ति स्त्रीरोग सिध्दान्तः ।
- स्त्रीरोगाणां वैशिष्टम् ।
- स्त्रीरोग पृथक निर्देश हेतूः ।
- स्त्रीशरीर प्रयोजन वैशिष्ट ।
- स्त्री-शरीर रचना-प्राकृत विकृत ।

- प्रसुतिः ।
- गर्भविज्ञानः ।
- गर्भवृद्धिः ।
- गर्भाकृतिः ।
- गर्भिणि विज्ञान-प्राकृत गर्भिणि ।
- गर्भिणि परीक्षा विशेष
- प्रसव
- सुतिकागार निर्माण
- प्राकृत प्रसव परिभाषा
- सुतिका विज्ञान
- सुतिका-परिभाषा-काल
- सुतिकाकालीन परिवर्तन शारिरीक इत्यादि
- सुतिकापरीचर्या - सामान्य विशेष वर्ज्यावर्ज्यभाव
- श्वेतप्रदरादिं-व्याख्याय ।
- अद्ययावत रुग्णपरीक्षण सिध्दान्तः । आधुनिक यंत्र - शस्त्र परिचय ।
- गर्भव्यापद (U.S.G., H.S.G., Histeroscopy Harmal Assay, Radiology Etc.)
- गर्भिणि उपद्रव व्याध्ययः च ।
- सुतिका उपद्रव -
- गर्भिणि सूतिका - प्रसवावस्थाकालीन शस्त्रकर्माणी
- शस्त्रकर्माणां - अत्यंत आवश्यकता ।
- शस्त्रकर्माणां - मौलिक सिध्दान्ता ।

*****

कौमारभृत्यम्

विभाग-ब

- कौमारभृत्य लक्षण व्याख्या व्याप्तीः महत्वं च ।
- सद्योजात जातमात्र नवजात बालक परिचर्या क्षीराद क्षीरान्नाद अन्नादावस्थानुरुप ।

- आहाराः सात्म्यां सातम् च ।
- धात्रीपरीक्षा स्तन्य परीक्षणम् ।
- दुष्टस्तन्यजः बालरोग लक्षणानी चिकित्सा च ।
- बालस्य क्रमिक विकासः ।
- परिज्ञातम् लक्षणकर्माणि वेदनाया परिज्ञानम् ।
- रक्षणकर्माणि शिशोः वेदनायः परिज्ञानम् ।
- दुष्टस्तन्यजन्य व्याधयः लक्षणः ।
- दंतोद्भव जन्य व्याधीनां चिकित्सा ।
- दुष्टग्रहोत्थजन्य व्याधिलक्षण चिकित्सा
- नवदृष्टया विविध बालरोगाणां चिकित्सा परिचयम् न ।
- औषधमात्रा प्रयोग विधिश्चः ।
- बालरोगाणां पंचकर्म निषेध आत्ययिक व्याधि ।

आलोच्च ग्रंथ :-

१) चरक संहिता

२) काश्यप संहिता

३) हारित संहिता

४) कुमार तन्त्र समुच्चय - रमानाथ द्विवेदि

5) Nelson's Text Book of Pediatrics.

****

आयुर्वेदीय स्नातकोत्तर शिक्षणस्य अन्तिम परीक्षायां

विस्तृतपाठ्यक्रमः

संहिताः

१. चरकसंहिता :

चरकसंहिताया आद्योपान्त सविशेष शास्त्रीय दार्शनिकमैतिहासिक व विवेचनत्मकमध्ययाम्, आयुर्वेददीपिकाजल्पतरूव्याख्य विमर्शसंहितम्

२. सुश्रुतसंहिता

उपरिनिर्दिष्टविधिता सुश्रुतसहितायाः डल्हण-कृत-व्याख्याविमर्शसंहित सविशेषध्ययनम्।

३. अष्टांगसंग्रह

वाग्भटकृताष्टांगसंग्रहस्येन्दुविरचितशाशिलेखा व्याखअयविमर्शसंहितं सविशेषमध्ययन्। अष्टांगहृदयेन सह तुलनात्मकंचाध्ययनम्।

४. आयुर्वेदेतिहास

आयुर्वेदावतरणाम् प्रारभ्येदानी यदायुर्वेदस्य समग्रेतिवृत्तात्मकं परिज्ञानम्। विभिन्नकालेनु विविधाटनाक्रमाणां ग्रंथानां ग्रंथकर्तृणां च समीचीन ज्ञान कालनिर्णयादि विमर्शसहितम्। आयुर्वेदांगानां। विकासक्रमात्मकमध्ययनम्, आयुर्वेदीयशिक्षणानुसन्धानराजमान्यता - सार्वभौमप्रभावादीनां ज्ञानम्।

आलोच्य ग्रंथा :

चरसंहिता आयुर्वेददीपिकाजल्पकल्पतरूव्याख्याभ्यां संहिता।

सुश्रुतसंहिता निबन्धसंग्रहभानुमतीटींकाभ्यां संहिता।

अष्टांगहृदयम् सर्वांगसुन्दरा व्याख्यासंहितम्।

आयुर्वेद का वैज्ञानिक इतिहास - आचार्य प्रियव्रत शर्मा।

चरक चिन्तन - आचार्य प्रियव्रत शर्मा।

वाग्भट विवेचन - आचार्य प्रियव्रत शर्मा।

अथर्ववेददीय कर्मज व्याधि निरोध - पं.केशव देव शास्त्री।

अष्टांगसंग्रह शशिलेखा व्याख्यासहितः।

आयुर्वेदीयसिद्धान्ताः दर्शनं च

१. **पदार्थविज्ञानम्**

षट्पदार्थनिरूपणम्, प्रमाणानि, सृष्टिक्रमः, धातुभेदेन पुरूषविचारः, तत्वप्रतिपादनं, प्रकृतिवाचारः वादमार्गः।

२. **आधारभूतदर्शनम्**

आयुर्वेदशास्त्रे सन्निविष्टानां दार्शनिकसिद्धान्तानां ज्ञानम्, आयुर्वेददर्शन्य वैशिष्ट्य, कार्यकारणभावः, अनुसन्धानकर्माविण तस्य महत्वम् लोकपुरूषयोः, साम्यम्।

३. **मनोविज्ञानम्**

मनोनिरूपण, मनसो गुण-दोष-कर्मविषयाणां विवेचनम्, मनसः पोषणम् शरीरमनसोरन्धोन्याश्रयत्वम्, कर्मपुरूषस्य मनोदैहिकत्वम्, मनोविकारः मनोदैहिकीवकारश्व, नव्यमनोविज्ञानमाधारित मनोविकारविज्ञानस्य च परिचयः, योगः, यमनियमादीनां परिचयः।

४. **आधारभूतसिद्धान्ताः**

आयुर्वेदस्याधारभूत सिध्दान्तानां ज्ञानम्, विशेषतः पंचभूत्रिदोष सिद्धन्तयोः सविवेषविवेचनात्मकमध्ययनम्। नव्यलोके भूतपंचकस्य दोषत्रयस्य च स्वरूपनिर्धारणमुपयोगित्वम् वैज्ञानिकत्वप्रतिपादनंच। इतरचिकित्साशास्त्रिय सिध्दन्तानां परिचयस्तुलनात्मकः च।

आलोच्य ग्रंथा :

१. चरकसुश्रुतसंहितयोः संबंध्दांशाः

२. सांख्यकारिका तत्वकौमुदीसंहिता

३. वैशेषिकदर्शनं प्रशस्तपादभाष्यसहितम्

४. पातंजलयोगदर्शनं व्यासभाष्यसहितम्

५. न्यायदर्शन वात्सायनभाष्यसहितम्

६. वेदान्तसारः

७. मानमेयोदयः

८. भारतीय दर्शन बवदेव उपाध्याय

9. Indian Philosophy - Radha Krishnan (Vol.I,II)

10. History of Indian Philosophy (Vol.I-IV) - S.N.Das Gupta

११.	मानसरोग विज्ञान	-	डॉ.बाळकृष्ण अमरजी पाठक
१२.	दोषकारणत्वमीमांसा	-	आचार्य प्रियव्रत शर्मा

रचनाशारीरम्

१. **गर्भशरीरम्**

अभिनिवृतिशरीरम्, गर्भवक्रान्तिः, गर्भशरीरम्, गर्भस्य मातृजादिषडभावाछ, गर्भपोषणवृध्दिक्रमः, शुक्रसेणितयोः, स्वरूपं तयोः बीज-बीजभागायवादीनां प्राकृतवैकृतावरस्थयोः परिज्ञानम् ऋतुमतीसदयो गृहितगर्भासनप्रसवावस्थासूत्पत्राति लक्षणानि, आनुवंशिकीसिध्दान्तः।

२. **स्नध्यस्तिमर्मशारीरम्**

सन्धिरचनाशारीरम्, संधिसंख्याप्रकाराश्च। अस्थिरचनाशारीरं, मतभेदपुरस्सरमस्थिगणना, अस्थ्युत्पन्विः। मर्माविज्ञानीयं, तनमौलिकत्वप्रतिपादनं,

रचनाशरीरे शल्यतन्त्रे च तस्य महत्वं मर्मसंख्याप्रकारविमर्शः, त्रिमर्मीयाविवेचनं च आधुनिकदृष्ट्या मर्मसिद्धान्तविचारः।

३. **कोष्ठांगशारीरम्**

कोष्ठस्य महास्त्रोतस-तमांगहृदयफुफुसना भिक्लोमयकृतप्लहा आन्याशयोण्डडुकवृक्कबस्तिगर्भाशायान्त्रामाशयादिकोष्ठांगानां रचनाशारीरदृष्ट्या समीचीनं ज्ञानम्, प्राणोजः मनः रसादीनां हृदयेन सल सम्बन्धः। त्वक्कलयोः स्वरूपं, द्वादशप्राणाः दशप्राणायतनानि, चेतनस्थानविवेकः।

४. **सिराधमनीस्त्रोतः शारीरम्**

सिराधमनीस्त्रोतसा पार्थक्यम्। हृत्प्रभवाः सिराधमन्यः चत्वरिशत् सिराः, सिराणां सर्दवहत्वप्रतिपादनंच, दश महाभूला धमन्यः, चतुर्विशीत धमन्य। स्त्रोतः शारीरं, स्त्रोतसो रचनासंख्याप्रकारविमर्शः स्त्रोतोमयं हि शरीरं, प्राच्यप्रतीच्यमतानुसारेणं सिराधमनीस्त्रोतसां विषदं ज्ञानम्।

षट्चक्रानिरूपण बाह्यचक्रप्रतिपादनं, इडापिंगला - सुषुम्नानाडीनां वर्णनं, वातनाडीतन्त्रं, मस्तिष्कसौषुम्निकतन्त्रयोः परिबोधः।

उपर्युक्तसम्पूर्णविषयाणां अभिनवदृष्ट्या तुलनात्मक विवेचनात्मक माध्ययनम्।

आलोच्य ग्रंथाः

१.	अभिनव शारीरम्	-	दामोदरशर्मागौडकृतम्
२.	परिषद्यं शब्दार्थशारीर	-	दामोदरशर्मागौडकृतम्
३.	बृहच्छारीरम्	-	वारियरकृतम्

4. Gray's Anatomy

5. Embryology - Barth

क्रियाशरीरम्

१. दोषधातुमलविज्ञानम्

दोषधातुपधातुमलानां परिज्ञानम्, एषां स्वरूप-गुण-कर्म-प्रकारधातुत्व-पांच भौतिकत्वांरूपणम्। अग्निविवेकः, स्त्रोतोविकः, धातुपाकक्रमः, धातुपाकेतत्पोपणेचग्निस्त्रोतसो। महत्वम, रससंवहनम् च। मलानां मूत्रपुरीषस्वेदादीनां निर्माण-कर्म-उत्सर्गविवेचनम्। आयोजनिरूपणम् नव्यमतेन विविधजीवभौतिक - जीवरासायनिकासिध्दान्तानां क्रियाशारीरोपयोगि व्यावहारिकज्ञानम्।

२. प्रकृतिसत्वसारादिविज्ञानम्

प्रकृतिज्ञानस्य महत्वम्, प्रकृतिस्वरूप, तद्‌भाश्च, प्राच्यनव्यमतयोः प्रकृतिविनिश्चयाविधिः। सत्व-सार-संहनन-प्रमाण-सात्म्य-

आहारशक्तिव्यायमशक्ति-वय-इत्येतेषां भावानां भेदपुरस्परं सोपादेयताविमर्शपरिज्ञानम्। प्रमाणविनिश्चयस्य नवयाविधीनां परिचयः।

३. कोष्ठांगक्रियाशारीरम्

कोष्ठांगानां हृदय-फुफ्फुस-यकृत-प्लहाद्यवयवानां क्रियाविवेचन प्राच्यनव्यमतसमन्वयपुरत्सरम्। अन्तः स्त्राविग्रन्थीनां अंगरसास्तेषां शरीरावयवेषु प्रभावः। महास्त्रोतोविवेचनम्, पांचभौतिकाहारपचनम्, अवस्थापाकाः, आहारपरिणामकराः भावाः।

४. प्रोयोगिक क्रियाशारीरम्

शारीरभावानां दोष-धातु-उपधातु- मलादीनां प्रयोगशालीय- परीक्षणविधिज्ञानम्। मांसपेशी-नाडी हृदयादिकर्मणां प्रात्योगिकं परीक्षणम्।

आलोच्य ग्रंथाः

१.	चरकसुश्रुतवाग्भटादीनामुपयोगिनः अंशः		
२.	आयुर्वेदिय क्रियाशारीर	-	रणजितरायकृत
3.	Introduction to Kayachikitsa	-	C.Dwarkanath
4.	Digestion & Metabolism	-	C.Dwarkanath
5.	Physiological Basis of Medical Practice	-	Best & Taylor
6.	Applied Physiology	-	Samson Wright

7.	Text Book of Physiology	-	Bell Davidson and Starborough.
8.	Text Book of Endocrinology	-	Williams

द्रव्यगुणविज्ञानम्

१. नामरूपविज्ञानम्

द्रव्याणां नामज्ञआनस्यमहत्वम् वेदेषु औषधीनां नामरूपज्ञानस्य बीजम्। औषधीनां विविधनामकरम्, तन्नामां पर्यावाणां च सोपपत्तिक वर्गीकृत च विवेचनम्, नामसंग्रहरूपस्य निघण्टो स्वरूपं विकासक्रमश्च। धन्वन्तरि-राजनिघण्टु प्रभृतिनिघण्टुग्रंथानां सर्वेषा परिचयः कार्यपध्दतिज्ञानं च।

रूपज्ञानस्य प्रयोजनं, औषधीनां स्थूलाकृतिविवरणं सूक्ष्ममरचनाविवरणंच, उपयुक्त यन्त्रोपकरणानापरिचयः कार्यपध्दतिज्ञानं च।

२. गुणकर्म विज्ञानम्

मौलिकसिध्दान्तानां रसगुणवीर्यविपाकादीनां विज्ञानम्, औषधद्रव्याणां आहारद्रव्याणां च गुणकर्मज्ञानम् अध्यावधिज्ञानाधारितम्। गुणकर्मज्ञानस्य नव्यविधीनामुपकरणयन्त्राणां व परिचय कार्यपध्दतिज्ञानंच।

३. प्रयोगज्ञानविज्ञानम्

औषधद्रव्याणां आहारद्रव्याणां च विविधामयेषु संप्राप्तिमुलकं संयुक्तिकं प्रयोगज्ञानम्।

४. औषधयोगविज्ञानम्

प्रसिध्दानामौषधयोगानां विवरणात्मकं संयुक्तिकं व प्रयोगज्ञानं कर्मक्षेत्रनिरूपणंचं, द्रव्यसंयोग-विरोध-मात्रा-अनुपानादीनां भावानां विचारः।

आलोच्यग्रंथा

१.	ऋग्वेदस्य औषधिसूक्त सायणभाष्यसहितम्।		
२.	चरकसुश्रुवाग्भटादीनामुपयोगिनो शाः।		
३.	द्रव्यगुणविज्ञानम्	-	यादवजी त्रिकमजी आचार्य
४.	द्रव्यगुणविज्ञानम्	-	आचार्य प्रियव्रत शर्मा।
५.	औषधगुणविज्ञानम्	-	पं.विश्वनाथ द्विवेदी।
६.	क्रियात्मक ओषधिपरिचयविज्ञानम्	-	पं.विश्वनाथ द्विवेदी।
७.	धन्वन्तरिनिघण्टुः राजनिघण्टुसहिताः		
८.	शारङधर - संहिता		

९. योगरत्नाकर

१०. औषधगुणधर्मशास्त्र - पं.गंगाधरशास्त्री गुणे

11. Text Book of Pharmacognosy - Wallis

12. Text Book of Pharmacognosy - Trease & Evans

13. Pharmacognosy of Ayurvedic Drugs-(Kerala Univeristy) - Narayan Ayer

14. Glossary of Vegetable Drug in Brihattaryi - Thakur, Balawant Singh & K.C.Chunekar

15. The Pharmacological Basis of therapeutics - Goodman & Gilman

16. Sorunding Methods in Pharmacology- Turner

17. Allopathic Materia Medica - By Dr.Shivdayal Gupta

18. Text Book of Pharmacology - By Satoskar and Bhandarkar

19. Text Book of Pharmacology - By Dilling

रसशास्त्र भैषज्यकल्पना च

१. द्रव्यपरिचय :

रस-मंहारस-उपरस-साधारण रस-धातु-उपधातु रत्न-उपरत्न- लवण- क्षार-सुधासिकतादिस्थावराणनि, श्रृंग-कस्तुरी- अग्निजारादीनां जान्तवानां, विष-उपविष-त्रिफला- दशमूलदीनामोद्भिदद्रव्यणांच नामरूपात्मक परिचयः,वर्गिकरणं,प्राप्तिस्थानं, ग्राह्य ग्राह्य स्वरूपज्ञानंच।

औदिभद्द्रव्याणां स्थूलाकृतिविवरणं सूक्ष्मरचनाग्विवरणंच, तदुपयोगी यन्त्रोपकरणादीनां परिचयः कार्यपद्धतिज्ञानम्।

२. रसशास्त्रम्

रसशास्त्रस्य स्वरूपतिहासिकविकासक्रमश्च, रस-महारस-उपरस-साधारणरस-धातूपधातू-रत्नोपरत्न-लवणधारदीनां ज्ञानम्। तत्संस्काराणां शोधनमारणसत्वपातनादीनां नानाविधिनां ज्ञानम्वि-मर्णात्मकं व्यावहारिक च।

मूषा-पुट-यन्त्रादीनां विविधोपकरणानां ज्ञानम्।

कूपीपक्वरस-पोट्टलीकल्प-प्रमुखकल्पानां च निर्माणम्।

रसौषधीयशोधकर्मणामतनज्ञानम्।

३. भैषज्यकल्पना

विविधाः भेषजकल्पस्तषु स्वरूपमेतिह्यात्मकमध्ययनंच, भैषजकल्पनां संरक्षणविषयः, सवीर्यतावधिज्ञानंच आयुर्वेदीयमानस्य तुलनात्मकं ज्ञानम्।

कषायावलेस्नेहसन्धानादिकल्पानां निर्माणज्ञानम्।

कल्पानां मानकीकरणाविधयः सवीर्यतापरीक्षणम् च, परिभाषाप्रकरणम्।

भैषज्यकल्पनार्थ प्रयुज्यमानानामाधुनिकयन्त्रोपकरणादीनां परिचयः।

४. औषधयोगविज्ञानम्

प्रसिद्धनामौपथयोगानां विवरणात्मक संयुक्तिकंच प्रयोगज्ञानम् कर्मक्षेत्रनिरूपणंच। द्रव्यसंयोग-विरोध-मात्रा-अनुपानादीनां भावानां विचारः।

आलोच्यग्रंथाः

१. क्रियात्मक औषधिपरिचय विज्ञान - विश्वनाथ द्विवेदी

२. शारङ्र्धरसंहिता।-

३. योगरत्नाकर। -

४. औषधगुणधर्मशास्त्रा - गंगाधरशास्त्री पुणे

५. रसोन्द्रचिन्तामणी -

६. पारदविज्ञानीयम् - वासुदेव द्विवेदी

७. रसरत्नसमुच्ययः -

8. Forensic Pharmacy - B.M.Mithai

9. Text Book of Pharmacognosy - Trease & Evans

10. Pharmacognosy of Ayurvedic Drugs - Narayan Ayer

11. The drugs and Cosmetics Act & Rules, Govt. of India.

12. Bentley's Pharmaceutics

13. Pharmaceutical Chemistry - M.L.Shroff

कायाचिकित्सा

१. निदानम्

व्याधिविज्ञानोपायाः निदानपंचकस्य सांगोपांगविवेचनम्। आयुर्वेदीय निदान पद्धतेवैशिष्ट्य वैज्ञानिकता च। प्राचीननव्यनैदानिकपद्धतीनां तुलनात्मकः परिचयः। आधुनिकप्रचलितानां रोगनिदानपद्धतीनां प्रयुक्तसाधनानां यन्त्राणामुपकरणानां परिचयः प्रयोगविरोश्च परिबोधः। हृत्परीक्षणक्षकिरणादिविधीनां सम्यग्ज्ञानम्।

रोगि-रोगपरीक्षणविधिः,

त्रिविधपंचविधषडविधाष्टविधदशविधातुरपरीक्षाविधीः।

सांस्थनिकार्यादिकस्त्रोतोनुसारिपरीक्षाविधीः, आयर्वेदोक्तनाडीपरीक्षा, रक्त-मूत्र-शुक्रष्ठीवन-ब्रम्हावारीत्पेषां परीक्षाज्ञानं, रोगमार्गपरिज्ञानम् प्रचलितसुप्रसिध्दरोगाणां निदान-सम्प्राप्तिलक्षणभेदसाध्यसाध्याज्ञानपुरस्सरंसापेक्षरोगविनिश्चयविवेकः।

२. **सामान्यचिकित्सा**

समस्तरोगाणां चिकित्सासूत्राणि, क्रियाक्रमः, चिकित्सासिध्दान्तविवेकश्च प्राच्यनव्यमतयोः, आत्ययिक रोगाणां च चिकित्साक्रमः। एड्सव्याख्या, हेतु, विकृति परिचयं, विकृति परिक्षणं, लक्षणं, प्रतिबंधक उपायः, चिकित्सा तथा अनुसंधानम्।

३. **मानसरोगाः रसायनवाजीकरणं च**

मानसरोगाणां चिकित्साः सामान्यविवेशसिध्दान्ताः, सत्वावजयचिकित्सायाः, वैशिष्ट्यं मानसरोगेषु प्रयुक्तौषधद्रव्याणां सम्यग् अवबोधः। मानसोपचारस्य विधयः, प्राच्यनव्यमतयोः, योगिसमाधिपध्दतेवैशिष्ट्यं मानसरोगोपचाराचं तदुपयोगिता।

रसायनतन्त्र परिचयः, रसायनसेवनविधीनां परिबोधः, रसायनस्य जराव्याधी प्रतिबंधकत्व, वयःस्थापने जरानिराकरणे व प्रयुक्तानां विधीनां प्राच्यनव्यमताभ्यांपरिज्ञानम्, नव्यजरातदुरियविज्ञानस्य परिचयः, विविधाषौधद्रव्याणां कल्पस्तत्प्रयोगविधिज्ञानं च। आचाररसायनम्।

वाजीकरणत्याद्यत्वे महत्वं, वाजीकरणकर्मणः, स्वरूपं, विभागाः, तदुपयोगिद्रव्याणि च। क्लैब्धध्वजभंग-व्यवायशोशः-शुक्रनाशादिरोगाणां निदानसम्प्राप्तिचिकित्साज्ञानम् क्लीबकरणाविषयः।

४. पंचकर्मचिकित्सा चिकित्सायां षटकर्माणि, पंचकर्माणि च, शोधनीयानां पंचकर्माणां महत्वम्, पूर्वकर्मणोः स्नेहस्वेदयोः, परिज्ञानं, पंचकर्मणां सैध्दान्तिकं व्यवहारिकं व परिज्ञानं, पंचकर्मणोः स्नेहस्वेदयोः, परिज्ञानं, पंचकर्मणां सैध्दान्तिकं व्यवहारिकं व परिज्ञानं, पंचकर्माणां प्रभावविवेक, संशोधनर्हरोगिरोगविवेकः, संसर्जनक्रमः पंचकर्मोपयोगी अग्रोपहरणीयद्रव्याणामुपकरणानांच परिज्ञानम्।

आलोच्यग्रंथाः

१.	चरकसुश्रुतवाग्भटादीनामुपयोगिनः अंशः		
२.	माधवनिदानं मधुकोषव्याख्यासहितम्।		
३.	आयुर्वेदीय व्याधिविज्ञान।	-	यादवजीकृत
४.	रोगीपरीक्षाविधी	-	आचार्य प्रियव्रत शर्मा

५.	पंचकर्मविज्ञान	-	हरीदास श्रीधर कस्तुरे
६.	चिकित्सादर्श	-	पं.राजेश्वरदत्त शास्त्री।
७.	कायाचिकित्सा	-	रामरक्ष पाठक
८.	चक्रदत्त।	-	
9.	Systems of Clinical Medicine	-	Savill
10.	Muir's Text Book of Pathology	-	
11.	Approved laboratory Technique	-	Koliner
12.	Theory and Practice of Psychotherapy	-	Yellow
13.	Studies in Psychosomatic Medicine	-	Banedek
14.	Kamaj Bhavayadhi Daivy Chikitsa	-	Pt.Keshav Dev Shastri
15.	Management of Poliomyelities	-	P.Yadayya
१६.	प्रायोगिक पंचकर्म विज्ञान	-	डॉ.पी.यादैय्या

शल्यतन्त्रम्

१. **शल्यतन्त्रम् (सिध्दान्ताः)**

शल्यतन्त्रयायुर्वेदे प्राधान्यम्, तस्यैतिहासिकोत्कर्षापकर्षा, शल्यतन्त्रस्य प्राचीनसंहितः आचार्यश्च, नव्यशल्यतन्त्रपरिचयः ऐतिहासं।

सुश्रुतमतेण दोषधातुमलविवेकः, रक्तस्य वैशिष्ट्यं चतुर्थदोषत्प्रतिपादनं च यूनानीमतसमीक्षपुरस्सरम्, षट क्रियाकालः, सर्वस्त्रोतःपरिक्षण, शल्यतन्त्रे मर्माणां महत्वं परिक्षणं च, शल्यतन्त्रोपदिष्टानां व्याधीनां हेतुसंप्राप्तिविवेचनम्।

२. **शल्यकर्म (साधारणम्)**

शस्त्रसाध्य व्याधयः, तेषां चिकित्साक्रमः प्राच्यनव्यमतयोः। स्नेहस्वेदादि पूर्वकर्म, अग्रोपहणीर्याने, प्रधानकर्मणि संज्ञानाशज्ञानम् तदुपयोगिद्रव्यपरिचयश्च, विविधरोगेष्वष्ठविधशस्त्रकर्मणां प्रयोगज्ञानम्। शस्त्रानां दोषगुणाः, यन्त्रशस्त्रोपकरणानां परिज्ञानम्, व्रणबन्धनविधयः। पश्चात्कर्मज्ञानम् पथ्यापथ्यम्।

३. **योग्या (प्रायोगिकव्यावहारिक च) शस्त्रकर्म**

शस्त्रकर्माभ्यासः, तदर्थ विविधप्रतिकृतीनां संरचना, शास्त्रोपदिष्टं योग्यं निर्देशंः प्राच्यनव्यगतयोः विविधरोगेषु निर्दिष्टानां शस्त्रकर्मणां विशद ज्ञानम्। विशेषः अण्डवृध्दि-आन्त्रवृध्दि-अश्मरी-अर्श भगन्दरप्रभृत्युपयुक्तांना कुक्षिपाटनधमनी - बन्धनादीनांचकृतेशुनां मानवंशवानांचोपरि सतताभ्यासः।

४. **अनुशल्यकर्म**

क्षारतन्त्रपरिचयः, क्षारनिर्माणविधिः, तदुपयोगिद्रव्याणांच परिचयः, क्षारस्य व्याधिषु विधिनिषेधौ, क्षारसूत्रनिर्माणम्, भगन्दरेषु च क्षारसूत्रप्रयोगविधीः। अग्निकर्म तत्प्रयोगाज्ञानंचः रक्तमोक्षणस्य विविधोपायानां सिराव्यध-जलौका-अलाबुश्रृंगादीनां परिचयः प्रयोगज्ञानं च।एडस् व्याख्या, हेतु, विकृति परिचयं, विकृति परिक्षणं, लक्षणं, प्रतिबंधक उपायः, चिकित्सा तथा अनुसंधानम्।

आलोच्यग्रंथाः

१. सुश्रुतसंहिताया उपयोगिनः अंशाः
2. Bailey & Love's short Practice of Surgery
3. Methods of Surgical Research - K.N.Udupa
4. Scientific Basic of Surgery - Irvine
5. Text Book of Operative Surgery - Forguharscn.

शाल्याक्यतन्त्रम्

१. **ऊर्ध्वादशारीरम्**

शिरस उत्तमांगत्वम्, शिरःशारीरम्। नेत्ररचनाशारीरम् पाटलानि, सन्धयश्च। नासा-कर्ण-जिव्हा-दन्त-ओष्टादीनां रचाशारीरम्।

प्राचीनानां शालाक्याचार्याणां तत्संहितानां च परिचयः।

२. **नेत्ररोगचिकित्सा**

नेत्ररोगाणां निदानं, नव्यनिदानोपकरणानां च परिचयः, सन्धिवर्त्मशुक्ल-कृष्ण-दृष्टि-सर्वगतानां रोगणां नामानि, हेतवः, संप्राप्तिः, लिंगानि चिकित्सा च।

३. **अन्योर्ध्वारोगचिकित्सा**

शिरः-कर्ण-नासा-मुख-ओष्ठ-जिव्हा-तालु-कण्ठ-गतानां रोगाणां नामानि, निदानं चिकित्सा च। नव्यनिदानोफ्करणाविधीनां च परिज्ञानम्।

४. **शाल्याक्यचिकित्साकर्म**

उपर्युक्तेषु रोगेषु प्रयुंज्यामानानां क्रियाकल्पनां आशच्योतनबिडालक-पुटपाक-तर्पन-अंजन-धूम्रपान-कवल-गण्डुष-रक्तमोक्षण-नस्य-शिरोबस्ति-इत्यादिनां निर्माण-प्रयोगविधिज्ञानम्।

शालाक्यरोगेषु प्रयुंज्यमानानां शालाकादीनां नव्ययन्त्राणां च परिचयः प्रयोज्ञानपरस्सरः।

आलोच्यग्रंथाः

१. चरकसुश्रुतवाग्भटादीनामुपयोगिनोअंशाः।
2. System of Opthalmology - Duke & Elder
3. Diseases of Nose, Throat and Ear-Ballanger

प्रसूती स्त्रिरोगाश्च

१. **गर्भ-गर्भिणी शारीरम्**

श्रोणिगुहा-योनि-स्त्रीशारीरवैशिष्ट्यम्, गर्भाशयरचनाशारीरं, आवर्तम्, ऋतुचक्रम् अनुयोगिना गरसाः, स्त्रीबीजम्, गर्भाधानम्, गर्भाशयेतरगर्भाधानम्, यमलादिनगर्भाःगर्भोपदानानि, गर्भस्यषड्धात्वात्ककत्वम्। गर्भीभिनिवृत्तिः, मातृजादयो भावाः गर्भाभिवृद्धि, जननस्तराणां निर्माणं, जननस्तरैर्गव्यवयवानामुद्भवः। गर्भवपनं, गर्भधराकलाजररूवपराप्रभृत्यंगानां निर्माणं, तपोश्च कर्माणि। गर्भस्ये पोषणम्। गर्भशरीररचनाक्रियावैशिष्ट्यम्। गर्भलिंगोत्पत्तिः, गर्भनिदानम्, गर्भस्य मासानुमासिकी वृद्धिः गर्भांगसंस्थितीः। गर्भेवर्णोत्पतीः।

गर्भिण्यां गर्भकालीन विलक्षणता, सम्बध्दानि लक्षणानि, मातृगतांगपरिवर्तनलक्षणानी। हीनमध्योत्तमोललक्षणानि, सापेक्षनिश्चितिश्च। गर्भायुर्निर्णयः, गर्भस्य जीवितमृताव्यस्थानिर्णयः, संख्यानिर्णयः। गर्भिणी परिचर्या, स्वस्थवृत्तश्च, गर्भिण्याः मासानुतासिकं पथ्यापथ्यम् च।

२. **प्रसूतितन्त्रम्**

प्रसवस्य विविधावस्थाः, रक्तस्त्रावः तन्नियन्त्रणं च। गर्भीनिष्क्रमणप्रकाराः गर्भस्य विविधा गतयः प्रकृतप्रसवोप्रक्रमाः-प्रसवस्थः विविधावस्थानां कर्माणि अपरापरीक्षणं, वैकृतः। प्रसवः, योनिसंवरणादयः,मूढगर्भाः, गर्भस्त्रावपातौ, गर्भिपी व्यापदस्तचिकित्सा च।

आयुर्वेदानुसारेण प्रसवोत्तर क्रमः, सूतिकागारप्रवेशविधिः, विभिन्नवस्था नामुपक्रमाः, नालच्छेदनं, बालसंगोपनं बलोपचारश्च, स्तन्यविकाराः।

३. **स्त्रिरोगाः।**

योनिव्यापदः, स्तनरोगाः सामान्यरोगाः, रक्तगुल्म, स्तनाश्रितानि गर्भाशयाश्रितानि चार्थुदानि, योनिभ्रंशः, औपसर्गिका योनिरोगा इति। स्त्रिजातानां रोगाणां निदानसम्प्राप्तिलक्षणपुरूस्सराचिकित्सा। चिकिस्तायां चो-तरबस्तिः पिचुः वर्तिः लेपः धूपनं पावनं दहनं इत्यादयः। गर्भनिरोधविधयः।

४. **प्रसुतिशल्यकर्माणि**

सामान्यशल्यकर्म सिध्दान्तज्ञानम्, गर्भाशयमुखविस्तृतीकरणं, गर्भाशयलेखनं, गर्भाशयमुखदहनं, स्वस्थाने गर्भाशयस्थापनमर्शोनिर्हरणं गर्भाशयनिर्हरणं, रक्तगुल्मनिर्हरणं, शल्यनिर्हरणं, स्तनविद्राधिपाटनं, गर्भाशयविदारः उदरपाटनं,

मुढगर्भनिर्गरणं गर्भपातनम्, बन्ध्याकरणम् इत्यादिनि एतदुपयोगियन्त्रशस्त्राणां मक्वादीनां ज्ञानम्।

आलोच्यग्रंथाः

१. चरकसुश्रुतवाग्भटादीनामुपयोगिनः अंशाः
2. Text Book of Obstestric - Holland & Brouis
3. Text Book of Gynacology - Jefcot
4. Drills oral Contraceptives
5. Munro Kir's Oprative Obstractrics
6. Embriology-Birth

कौमारभृत्यम्

१. **गर्भोपक्रमः**

मातृज-पितृजादी भावाः, यज्जं पुरुषीयविमर्शः, गर्भवृध्दिक्रमः गर्भस्य पेवणम्, गर्भविकाराः सहजाः विकृतहीनाधिकावयववादयः, कुलजा। मातृजापितृजाः विकाराः, बीज-बीजभाग-भीजभागावयवजन्या विकाराश्च।

२. **कौभारभृत्यम्**

नवजातशिशोः प्राणानयनम्, नालच्छेदनमुल्वकनिर्हरणं गर्भोदकवमनं च, नवजातशिशोः शरीरक्रियाविज्ञानम्, नवजातशिशोः परीक्षणम्, जातकर्मसंस्कारः अन्ये संस्काराश्चान्नप्राशनकर्मवेधादयः, कुमारागारम्, क्रीडाभूतिः, क्रिडनकानि, नवजारशिशोः, प्राशनम्, स्तन्यसंपतस्तन्यदोषाः तेषां चिकित्सा च, धात्रिपरीक्षणम्, बालानुरूपशारीरिक-मानसिकवृध्देः परिज्ञानम् - आहार-विहारनिरूपणम्, रक्षाकर्माणि, शिशोर्वेदनायाः परिज्ञानम्, दन्तोद्भेदः दन्तसम्पत वज्जन्यरोगाणां चिकित्सा, बालकेन सहपरिवारत्येतरजानानांच सम्बन्धः, लेहनम्, व्याधिक्षमत्वोपक्रमः, स्तयापनयनम्, समयपूर्वजातस्य नवजातशिशोः प्रबन्धः अतिकालोत्पन्ननवजातशिशोः उपक्रमः।

३. **बालरोगाः**

बालशोषः, पारिगर्भिकः, फक्कः, जलशीर्षकम्, अन्ये च पोषणतत्वाभावजन्याः व्याधयः तेषा निदान चिकित्सा च।

कुकूणकसन्निरूध्दगुदनिरूध्दप्रकाशश्चः, गुदकुट्टम, पोथकी, चर्मदलम्, विसर्पः, क्षीरालसकम्, उल्वकरोगः छर्दि, बालापस्मारः, अतिसारः, बालाक्षेपः, महापद्मरोगः, कृमिरोगः, तालुकण्टकः, अजगल्लिका, जातहारिणी, ग्रहबाधाः, उत्फल्लिका, रोहिणी इत्येतेषां विकाराणां चिकित्सा। नव्यदृष्ट्या विविधबालरोगाणां परिचयः।

सामान्यचिकित्सा

औषधानां मात्रा प्रयोगविधिश्च। पंचकर्मनिषेधः, आत्यायिके व्याधौ प्रयोगविधिश्च, स्नेहस्वेददीनां प्रयोगविधयः, पाण्डू-कामला-धनुस्तंभ-आक्षेपकादीनां निदानचिकित्सा च।

कास-श्वास-ग्रहणी-अतिसार-पक्षाघात ह्रदयरोगादीनां अन्येषांच व्याधीनां रोगविज्ञानपुरस्करः सामान्यचिकित्सोपक्रमः।

आलोच्यग्रंथाः

१. काश्यपसंहितायाः चरकसुश्रुतवाग्भटादीनाउपयोगिनः अंशाः।
2. Nelson's Text Book of Paediatrics.

स्वस्थवृत्त

प्रश्नपत्र १ वैयक्तिक स्वस्थवृत्तं च।

किंनाम् स्वास्थ्यम्, प्राचीनर्वानाचायैः विश्व-स्वास्थ्य संगठनेन च स्वीकृता स्वास्थ्य च परिभाषां। विभिन्न शास्त्रेष प्रतिपादितानि स्वस्थस्य लक्षणानि। आयुर्वेदाय स्वस्थवृत्तस्य प्रयोजनं महत्त्वं च। चर्यात्रयः त्रयोपस्तभ्भाः धारणीया अधारणीयवेगाश्च। किं नाम सद्वृत्तः, सात्थ्यासात्म्यविचारः आहार विहारः तस्य पांच भौतिकत्वं च। आहार-विविधविशेषायतनानि, आहारद्रव्याणि, विविधाहारद्रव्यापां शाकाहारमांसाहारयोश्च गुणावगुणानि, मात्रा विचारः कालविचारः विषमभोजनजन्याः व्याधयः। निन्दितानिन्दिताः रुषाः। पोषणं कुपोषणं च। पोषणविषयको राष्ट्रीयकार्यक्रमः तस्य शासकीय सामाजिका लब्धयः परिणामश्च।

प्रश्नपत्र २ रोगानुत्पादनीयं सामाजिकं च स्वस्थवृत्तम

सामाजिके स्वस्थवृत्ते भूमेः वायोः जलस्य प्रकाशस्य देशस्य (निवासस्थानस्य) च महत्त्वम्। एतेषां गुणाः, दोषां, प्राकृतं वैकृतं च स्वरूपमेषां दोष-विकृतिनिवारणोपायाः। भूमेः महत्वं शोधनं च निवासयोग्यायोग्यभूमिः गृहाणि च। जलस्य महत्वं, प्राप्ति प्रकाराः शुद्धिप्रकाराः परीक्षणविधयः सेवनविधयाच। वायोमहत्वं गुणाः संगठनं शुद्धि प्रकाराः। प्राकृतं वैकृतं चं प्रवीजनम्।

विविधाम्यप्रद्रव्याणि नगरेष ग्रामेषु, चापद्रव्यनिवारणव्यवस्था। सार्वजनिकशौचस्थान व्यवस्था, शवविनाशकव्यवस्थायामग्निदाहःभूमौ स्थापनं विद्युद्दाहो वा, औद्योगिकसंस्थां स्वास्थ्यसरणोपामाः। विद्यालयादि सार्वजनिक स्थानां भवनं, तत्र वायोः प्रकाशस्य च व्यवस्था आसनं, क्रीडास्थलं, छात्राणां स्वास्थ्यपरीक्षा प्रबन्धः। परिवारकल्याणयोजनाया आवश्यकता, उपायाः उपयोगिता वैयक्तिकसार्वजनिकस्वास्थ्योपरि तस्याः प्रभावः, मातृशिशुकल्याणकेन्द्राणि।

प्रश्नपत्र ३ औपसर्गिकरोगप्रतिरोधः

विविधाः संक्रामकरोगाः जनपदोध्वंसकराश्च भावाः, तैषां सम्यग्ज्ञानं निवारणोपायाः विसंक्रमण विधयश्च। व्याधिक्षमत्वं तस्य प्रकाराः कुप्रसंगजाः विविधाः रोगाःयथा एडस् व्याख्या, हेतु, विकृति परिचय, विकृति परिक्षणं, लक्षणो, प्रतिबंधक उपायाः तथा शारिरीक मानसिक चिकित्सायां तथा अनुसंधानः। चिकित्सालयभवनस्य स्थानं तत्र प्रकाशादिव्यवस्था च। स्वास्थ्यप्रशासनस्यं ज्ञानं, तेषां नियमोपनियमानां च ज्ञानम्। पर्यावरणस्य राष्ट्रीय सामाजिकं च महत्वं संरक्षणोपायाः, भूजल वायवादीनां प्रदूषणं तन्निवरणोदायाश्च।

प्रश्नपत्र ४ योगः निसर्गोपचारश्च

योगस्यैतिह्यव्युत्पत्ति निरुक्ति परिभाषां प्रयोजन ज्ञान सहितं सामान्य परिचयः। आयुर्वेद योगप्रतिपादनं, योगद्वारा स्वास्थ्यसाधनं, योगस्याष्टांगानि तेषां ज्ञानम् प्रमुखासनानां प्रयोगविधयः, षट्कर्म विवेचनं, योग्य स्वास्थ्यसम्बन्धिताः उपयोगिनोंशांः योगसिद्धिकराश्च महत्वं चपादप्रक्षालनबस्ति कटिस्नानावगाहनादीनां महत्वं जल पट्टिकानां प्रयोगः। वाष्पविधिश्च सूर्यरश्मिचिकित्सालय वर्णनम्

आलोच्यग्रंथाः

१. चरकसुश्रुतवाग्भटादीनां सम्बद्धांशा। हठयोग प्रदीपिका।

२. स्वस्थवृत्तसमुच्चय - वैद्य पं. राजेश्वरदत्त शास्त्री,

३, स्वास्थ्य विज्ञान - डा.भा.गो. घाणेकर

४. योग और आयुर्वेद - आचार्य राजकुमार जैन

५. प्राकृतिक चिकित्सा - केदारनाथ गुप्ता

****

APPENDIX-A

Preliminary examinations leading to the स्नातकोत्तर पदवी (Post Graduate Degree) in the faculty of Ayurvedic Medicine.

Written Examination - Paper & Subject.

Sr. No.	Subjects	Paper	THEORY		ORAL VIVA-VOCE & PRACTICAL	
			Maxi. Marks	Min. Marks	Maxi. Marks	Min. Marks
1.	Research Methodology and Medical Statistics	I	100	50	100	50
2.	Ayurvedic Moulik Siddhant	II	100	50	100	50
3.	Sharirasya Moulik Siddhant	III	100	50	100	50
4.	Dravyaguna-Rasashastra Moulik Siddhanta	IV	100	50	100	50

5. Optional Subject (Branchwise)

Sr. No.	Speciality Branch	Optional Subjects	Theory		Oral Viva-Voce & Practical	
			Max. Marks	Min. Marks	Max. Marks	Min. Marks
1.	Ayurved Siddhanta & Samhita					
2.	Kriya Sharir					
3.	Swasthavrutta					
4.	Rognidan Vikruti Vidnayan	Nidan Chikitsayo Moulik Siddhant	100	50	100	50
5.	Manovidnayan					
6.	Agad tantra					
7.	Kayachikitsa & Panchakarma					
1.	Rachana Sharir	Shalyashalakya yo Moulik Siddhant	100	50	100	50
2.	Shalakya					
3.	Shalya					

Sr. No.	Speciality Branch	Optional Subjects	Max. Marks	Min. Marks	Max. Marks	Min. Marks
1.	Dravya Guna	Chikitsa Vidnyansyayo Adharbhut Prayogik Siddhant.	100	50	100	50
2.	Rasashastra & Bhaishajya Kalpana					
3.	Bhaishajya Kalpana					
4.	Panchakarma					
1.	Kaumarbharity	Prasutitantra Stree Rogasya & Kaumarbhrityo Moulik Siddhant	100	50	100	50
2.	Prasuti tantra & Stree Roga					

NOTES :
1) Emphasis will be given on practical and applied aspect of the subject.
2) For being declared successful in the examination, the candidates shall have to pass all the subjects seperately theory and practical as a whole.
3) If a candidate fails in one subject only, he shall be promoted to the next higher class but he shall have to pass in the subject before he is allowed to appear in the final examination.
4) There will be two sections in each paper, having three questions in each section, with one option question for first question of 18 marks. Remaining two questions in each section will carry 16 marks each.

APPENDIX-C

Guideline for Practical Examination of M.D./M.S. Prelimanary Practical Examination will be conducted in the following heads :-

Paper-I

Research Methodology and Medical Statistics	-	Total Marks 100
1. Expeprpiment	-	25 Marks
2. Oral/Viva for Research Methodology	-	25 Marks
3. Oral/Viva for Medical Statistics	-	25 Marks
4. Journals	-	25 Marks
	Total	100 Marks

Paper-II

Ayurvedic Moulik Sidhant-	-	Total Marks 100
1. Long Case-1	-	25 Marks
2. Long Case-2	-	25 Marks
3. Oral/Viva	-	25 Marks
4. Journal	-	25 Marks
	Total	100 Marks.

Paper-III

Sharirsya Moulik Siddhant	-	Total Marks 100
1. Experiment Sharirkriya	-	25 Marks
2. Oral/Viva Sharir Rachana	-	25 Marks
3. Oral/Viva Sharirkriya	-	25 Marks
4. Journals	-	25 Marks
	Total	100 Marks.

Paper-IV

Dravyaguna -Rasashastra Moulik Siddhant		Total Marks 100.
1. Experiment-Rasashastra	-	25 Marks
2. Identification & Description of One plant	-	25 Marks
3. Oral/Viva	-	25 Marks
4. Journals	-	25 Marks
	Total	100 Marks.

Paper-V (optional)

Nidan-Chikitsa Moulik Siddhant	-	Total Marks 100
1. Long case -I	-	25 Marks
2. Experiment	-	25 Marks
3. Oral/Viva	-	25 Marks
4. Journal	-	25 Marks
	Total	100 Marks.

Shalya-Shalakya Moulik Siddhant.	-	Total Marks 100
1. Long case-shalya	-	25 Marks
2. Short Case	-	25 Marks
3. Oral/Viva	-	25 Marks
4. Journal	-	25 Marks
	Total	100 Marks.

Chikitsa Vidnyansasya Adharbhoot Prayogika Siddhant

	-	Total Marks 100
1. Long case I	-	25 Marks
2. Short Cases-II	-	25 Marks
3. Oral/Viva	-	25 Marks
4. Journal	-	25 Marks
	Total	100 Marks.

Prasuti tantra Stree Rogasya and Kaumarbhrityayo Moulik Siddhant

		Total Marks 100
1. Long Case-Stree Rog Prasuti tantra	-	25 Marks
2. Long Case-Bal-rog	-	25 Marks
3. Oral/Viva	-	25 Marks
4. Journal	-	25 Marks
	Total	100 Marks.

Ordinance No. 36 OF 1980

APPENDIX-B

Examination leading to स्नातकोत्तर पदवी (Post Graduate Degree)

in the Faculty of Ayurvedic Medicine.

Written Examination : Paper and Subject

Sr. No.	Examinations	Subject	Paper	Max. Marks	Min. Pass Marks
1.	Doctor of Medicine in Ayurved	1. Dosh Dhatu Malavigyan	Paper-I	100	50
	(Sharirkriya)	2. Prakriti Satvasaradivigyan	Paper-II	100	50
	आयुर्वेद वाचस्पती (शरीरक्रिया)	3. Kostanga Kriya Sharir	Paper-III	100	50
		4. Prayogika Kriyasharir	Paper-IV	100	50
		Oral, Practical & Viva-Voce		150	75
2.	Doctor of Medicine in Ayurved	1. Dravya Parichaya	Paper-I	100	50
	(Rasashastra & Bhaishajya Kalpana)	2. Rasashatra	Paper-II	100	50
	आयुर्वेद वाचस्पती (रसशास्त्र आणि भैषज्य कल्पना)	3. Bhaishajya Kalpana	Paper-III	100	50
		4. Aushadhayoga Vigyan	Paper-IV	100	50
		Oral, Practical & Viva-Voce		150	75
3.	Doctor of Medicine in Ayurved	1. Nidan	Paper-I	100	50
	(Kayachikitsa)	2. Samanyachikitsa	Paper-II	100	50
	आयुर्वेद वाचस्पती (कायाचिकित्सा)	3. Manasroga Rasayana Vajikaran	Paper-III	100	50
		4. Panchakaramachikitsa	Paper-IV	100	50
		Oral, Practical & Viva-Voce		150	75
4.	Master of Surgery in Ayurved	1. Garbha Garbhinisharir	Paper-I	100	50
	(Prasutitantra and Striroga)	2. Prasutitantra	Paper-II	100	50
	आयुर्वेद वाचस्पती (प्रसुतीतंत्र आणि स्त्रिरोग)	3. Striroga	Paper-III	100	50
		4. Prasuti Shalyakarma	Paper-IV	100	50
		Oral, Practical & Viva-Voce		150	75
5.	Doctor of Medicine in Ayurved	1. Garbhopkrama	Paper-I	100	50
	(Kaumarbhritya)	2. Kaumarbhritya	Paper-II	100	50
	आयुर्वेद वाचस्पती (कौमारभृत्य)	3. Balroga	Paper-III	100	50
		4. Samanya Chikitsa	Paper-IV	100	50
		Oral, Practical & Viva-Voce		150	75
6.	Doctor of Medicine in Ayurved	1. Garbhasharir	Paper-I	100	50
	(Sharir Rachana)	2. Sandhyasthimaramasharir	Paper-II	100	50
	आयुर्वेद वाचस्पती (शरिररचना)	3. Kostangasharir	Paper-III	100	50
		4. Siradhamanisrota Sharir	Paper-IV	100	50
		Oral, Practical & Viva-Voce		150	75

7.	Master of Surgery in Ayurved	1. Shalyatantra (Sidhanta)	Paper-I	100	50
	आयुर्वेद वाचस्पती (शल्यतंत्र)	2. Shalyakarma (Sadharana)	Paper-II	100	50
		3. Yoga (Prayogika Vyavaharika Shalya Karma)	Paper-III	100	50
		4. Anushalya Karma (Kshara, agni,Siravedha etc).	Paper-IV	100	50
		Oral, Practical & Viva-Voce		150	75
8.	Master of Surgery in Ayurved	1. Urdhavanga Sharir	Paper-I	100	50
	(Shalakyatantra)	2. Netrarog Chikitsta	Paper-II	100	50
	आयुर्वेद वाचस्पती (शालक्यतंत्र)	3. Anyordhyangarogchikitsa	Paper-III	100	50
		4. Shalakya Chikitsa Karma	Paper-IV	100	50
		Oral, Practical & Viva-Voce		150	75
9.	Doctor of Medicine in Ayurved	1. Charak Samhita with available Sanskrit Commentaries	Paper-I	100	50
	(Samhitas)				
	आयुर्वेद वाचस्पती (संहिता)	2. Sushrut	Paper-II	100	50
		3. Astanga sangraha	Paper-III	100	50
		4. Ayurved Itihas	Paper-IV	100	50
		Oral, Practical & Viva-Voce		150	75
10.	Doctor of Medicine in Ayurved	1. Padartha Vigyan	Paper-I	100	50
	(Ayurved Siddhanta & Darshan)	2. Adharbhut Darshan	Paper-II	100	50
	आयुर्वेद वाचस्पती (आयुर्वेद सिध्दांत आणि दर्शन)	3. Manovigyan with Chikitsa	Paper-III	100	50
		4. Adharbhut Siddhanta	Paper-IV	100	50
		Oral, Practical & Viva-Voce		150	75
11.	Doctor of Medicine in Ayurved	1. Nanarupa Vigyan	Paper-I	100	50
	(Dravyaguna)	2. Guna Karma Vigyan	Paper-II	100	50
	आयुर्वेद वाचस्पती (द्रव्यगुण)	3. Prayoga Vignyan	Paper-III	100	50
		4. Aushadha Yoga Vignyan	Paper-IV	100	50
		Oral, Practical & Viva-Voce		150	75
12.	Doctor of Medicine in	1. वैयक्तिक स्वस्थवृत्तं सदवृत्तंच	Paper-I	100	50
	Ayurved	२. रोगानुत्पादनीयं सामाजिकंच स्वस्थवृत्तम्	Paper-II	100	50
	(Swasthavrutta)				
	आयुर्वेद वाचस्पती	३. औपसर्गिक रोगप्रतिरोधः	Paper-III	100	50
	(स्वस्थवृत्त)	४. योगः निसर्गोपचारश्च	Paper-IV	100	50
		Oral, Practical & Viva Voce.		150	75

INDEX

Syllabus for the Post-Graduate Degree of Doctor of Medicine/ Master of Surgery in Ayurved Prospectus No.2007205

Sr.No.	Subject	Page No.
1.	Special Note for Information of the students	1 - 2
2.	Ordinance No. 36 of 1980	3 - 12
	Syllabus	13
	आयुर्वेदीय स्नातकोत्तर शिक्षणस्य प्रारम्भिक परीक्षायाः पाठ्यविवरणम्	
	प्रारम्भिक परीक्षायाः विवरणम्	
3.	Paper-I	
	Research Methodology And Medical Statistics	13 - 15
4.	Paper-II	
	आयुर्वेदस्य मौलिक सिद्धान्ताः	15 - 16
5.	Paper-III	
	(रचनाक्रिया) शारिरस्य मौलिक सिद्धान्त	16 - 19
6.	Paper-IV	
	द्रव्यगुण - रसशास्त्रयोः मौलिक सिद्धान्तः	19 - 22
7.	Paper-V (Optional)	
	रोगविज्ञानम् तथा विकृतीविज्ञानम्	22 - 24
8.	Paper-V-D (Optional)	
	शल्यशालाक्ययोः - मौलिक सिद्धान्तः	24 - 28
9.	Paper-V-C	
	चिकित्साविज्ञानस्याधारभूतः प्रायोगिक सिद्धान्ताः	28 - 29
10.	Paper-V-B	
	(M.D.(Ayurved) Ist Year (Optional))	29 - 31
	Paper-V Optional - Prasutitantra	
	आयुर्वेदिय स्नातकोत्तर शिक्षणस्य अन्तिम परीक्षायां विस्तृतपाठ्यक्रमः	
11.	संहिताः	32
12.	आयुर्वेदीयसिद्धान्ताः दर्शनं च	33 - 34
13.	रचनाशारीरम्	34 - 35
14.	क्रियाशरीरम्	35 - 36
15.	द्रव्यगुणविज्ञानम्	36 - 37
16.	रसशास्त्र भैषज्य कल्पना च	37 - 38
17.	कायाचिकित्सा	38 - 40
18.	शल्यतन्त्रम्	40 - 41
19.	शाल्याक्यतन्त्रम्	41 - 42
20.	प्रसूती स्त्रिरोगाश्च	42 - 43
21.	कौमारभृत्यम्	43 - 44
22.	स्वस्थवृत्त	44 - 45